

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
REVUE DE SCIENCE POLITIQUE

YIL / YEAR	CİLT / VOLUME	SAYI / ISSUE	ISSN
2013	I	I	2147-6934

İSTANBUL - 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

Siyasal Bilimler Dergisi yılda iki defa çıkan hakemli bir dergidir.

SAHİBİ:

M.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Adına Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN (Dekan)

YAYIN KURULU:

Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN Prof. Dr. Günay GÖKSU ÖZDOĞAN Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA
Prof. Dr. Ahmet DEMİREL Doç. Dr. Nail YILMAZ Doç. Dr. Erbay ARIKBOĞA
Doç. Dr. Nuray BOZBORA Doç. Dr. Yüksel TAŞKIN

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet İNSEL (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Vahit TURHAN (Beykent Üniversitesi) Prof. Dr. Asım KARAÖMERLİOĞLU
(Boğaziçi Üniversitesi) Prof. Dr. Aydın UĞUR (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Aysegül YARAMAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Bedri GENCER (Yıldız Teknik Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi) Prof. Dr. Birsen ÖRS (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Büşra ERSANLI
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Cemil OKTAY (Yeditepe Üniversitesi) Prof. Dr. Christoph KNILL
(Konstanz Üniversitesi / Almanya) Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Deniz VARDAR (Marmara üniversitesi) Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erhan BÜYÜKAKINCI (Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Füsun ÜSTEL (Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Haluk ALKAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR (Pamukkale Üniversitesi) Prof. James M. CONNELLY
(Hull Üniversitesi / İngiltere) Prof. Dr. Jean MARCOU (Grenoble Üniversitesi) Prof. Dr. Mahmut Bali AYKAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ (Afyon Kocatepe Üniversitesi) Prof. Dr. Musa EKEN
(Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Nihal İNCİOĞLU (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Ruşen KELEŞ
(Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Yakup BULUT
(Mustafa Kemal Üniversitesi) Doç. Dr. Dominique MALIESKY (Rennes Siyasal Çalışmalar Enstitüsü / Fransa)
Doç. Dr. Semra CERİT MAZLUM (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Ted HOPF
(Singapur Devlet Üniversitesi / Singapur) Doç. Dr. Yüksel DEMİRKAYA (Marmara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. İsmet AKÇA (Yıldız Teknik Üniversitesi)

EDİTÖR:

Doç. Dr. Nail YILMAZ

EDİTÖR YARDIMCILARI:

Öğr. Gör. Dr. Baran Alp UNCU

Arş. Gör. Ümit YAZMACI

Basılı ISSN: 2147-6934

Elektronik ISSN: 2147-6926

Marmara Üniversitesi Yayın No: 805

Baskı-Cilt:

Marmara Reklam ve Pazarlama Ltd. Şti.

Tel/Faks: (212) 501 31 72 - (212) 577 01 12

Yayınevi:

Marmara Üniversitesi Yayınevi

Adres: Göztepe Kampüsü 34722 Kadıköy, İstanbul

Tel/Faks: (216) 348 43 79

E-posta : yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri:

Adres: Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,

Anadolu Hisarı Kampüsü, 34810, Beykoz, İstanbul

Telefon: (0216) 308 22 26 **Faks:** (0216) 308 22 26 /1205

E-mail: siyasalbilimlerdergisi@marmara.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mohd AFANDISALLEH - Mohd Fauzi ABU-HUSSIN - Abdul Majid Hafiz MOHAMED

THE AMERICAN CHRISTIAN RIGHT AND
GEORGE W. BUSH'S FOREIGN POLICY TOWARDS SUDAN 9

Haluk ALKAN - Muhammet Hüseyin MERCAN

YENİ BURJUVAZİ, EKONOMİK KALKINMA VE AFRİKA:
TUSKON AFRİKA TİCARET KÖPRÜLERİ..... 25

Ayfer GENÇ YILMAZ

DEVLET KAPASİTESİ VE UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER
ALTYAPISAL İKTİDARIN YERELDE İNŞASI..... 43

Gönül GÜNEŞ

ÇANAKKALE'DE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE SEÇİMLER..... 67

Elnur İSMAYILOV

21. YÜZYIL RUSYA DIŞ POLİTİKA DOKTRİNLERİ'NDE GÜNEY
KAFKASYA VE ORTA ASYA DEĞERLENDİRMESİ..... 87

Ruveyda KIZILBOĞA

İÇ DENETİM SİSTEMİNDE DENETÇİLERİN BAĞIMSIZLIK
VE TARAFSIZLIĞININ ÖNEMİ* 107

Hasan SABİR

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA REKABET POLİTİKASI
VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER..... 121

Deniz SERT - Uğur YILDIZ

AUTONOMY DESPITE RESTRICTIONS: ASYLUM SEEKERS IN ISPARTA,
ISTANBUL, AND YALOVA 135

Ümit YAZMACI

BASİTLEŞTİRMEK, İFŞA ETMEK, GİZEMİNİ ÇÖZMEK: PIERRE-ANDRÉ
TAGUIEFF VE SEKÜLER ZAMANLARDA ANTİSEMİT KOMPLOCU TAHAYYÜL..... 153

BASİTLEŞTİRMEK, İFŞA ETMEK, GİZEMİNİ ÇÖZMEK: PIERRE-ANDRÉ TAGUIEFF VE SEKÜLER ZAMANLARDA ANTİSEMİT KOMPLOCU TAHAYYÜL

Pierre-André Taguieff, *L'imaginaire du complot du monde. Aspects d'un mythe moderne*, Paris, Editions Mille et Une Nuits, 2006, 215 sayfa. *

Ümit YAZMACI **

Özet

Siyasal iktidarın Gezi Olaylarını “faiz lobisi” üzerinden Yahudi diasporasına bağlaması, Türk siyasal alanında komplo kültürünün yeri ve komplo teorilerinin siyasal ve toplumsal düzeyde daha çok Yahudilerle özdeşleştirilmesi konusunda daha eleştirel bir okumanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Öyle ki Yahudilerin başaktör olarak kurgulandığı söz konusu popüler komplo teorileri, antisemitizmin toplumsal düzeyde olağanlaştırılarak herhangi bir tepkiye maruz kalmaksızın siyasal alana ve siyasal dile sızmasının önünü açmaktadırlar. Bu çerçevede bu makalenin amacı, bir batını düşman olarak Yahudi figürü ile komplocu zihniyet arasındaki organik bağın toplumsal tahayyülde sürekli olarak yeniden üretilmesini sağlayan toplumsal ve siyasal bağlamın genel özelliklerini Türk siyasal alanı özelinde tartıştıktan sonra, söz konusu ilişkinin anlaşılmasına önemli katkılar yapacağına inandığımız Pierre-André Taguieff’in “*L'imaginaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*” başlıklı çalışmasını eleştirel bir gözle tahlil etmektir.

Anahtar Kelimeler: Pierre-André Taguieff, Komplo Teorileri, Yeni Antisemitizm, Judeofobi, Gezi Parkı Protestosu, AKP.

* Eseri tedarik ederek elime ulaşmasını sağlayan arkadaşım ve meslektaşım Dr. Ali Kemal Doğan'a müteşekkirim.

** Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü (Fransızca). Elinizdeki metnin ham versiyonunu okuyarak yapıcı eleştirileriyle metnin nihai halini almasına katkıda bulunan değerli hocam Prof. Dr. Deniz Vardar'a, mesai arkadaşım Ar. Gör. Alihan Gök'e ve yeni antisemitizm konusundaki ufuk açıcı fikirleriyle bu konuda yazmamı cesaretlendiren çalışma arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Ayşe Sıla Çehrel'iye teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte çalışmadaki tüm eksiklikler ve kusurlar bana aittir.

Abstract

Political power's ability to connect Gezi Park Protests to "interest rate lobby" and Jewish diaspora, create a necessity to carry out a more critical reading on regard to identification of conspiracy theories mostly with Jews in social and political spaces and role of conspiracy culture in Turkish Politics. In such, popular conspiracy theories, which construct Jews as the main actors, normalize anti-Semitism at the social level by clearing the way for political space and language without responding any exposure. Within this context, the purpose of this article is to discuss general characteristics of social and political context that provides continuous reproduction of organic link between Jewish figure as an esoteric enemy and conspiracy mindset in the social imagination with special reference to the Turkish Politics; afterwards, Pierre- André Taguieff's work "*L'imaginaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne.*" will critically analyzed in the belief that to make significant contributions to understand aforementioned relation.

Keywords: Pierre-André Taguieff, Conspiracy Theories, New Anti-Semitism, Judeophobia, Gezi Park Protests, AKP.

Siyasal iktidarın Gezi Olayları'nın arkasındaki "gizli güç" olarak "faiz lobisini" işaret etmesinin ardından, Ortaçağ'dan beri özellikle sıradan Avrupalı'nın tahayyülünde "akçeli işlerin" en önemli etno-kültürel figürü olarak temayüz etmiş olan Yahudilerin "Gezi Komplosu"nun arkasındaki başlıca aktörlerden birisi olduğu "gerçeğinin" Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay tarafından ifade edilmesi¹, komplo kültürü ve arkasındaki saiklerin/faillerin toplumsal tahayyülde neredeyse refleksif bir şekilde belli bir sınıf/etnisite/toplumsal grup ya da aktörle tanımlanması olgusu üzerine yeniden düşünmemiz gerektiğini bir kez daha ortaya koydu.² Söz konusu komplocu zihniyetin sürekli olarak siyasal ve toplumsal hareketlerin arkasında olayları planlayan ve yönlendiren bir aktör ya da grup arayışı, iç ve dış düşman metaforlarını siyasal dilin vazgeçilmezi haline getirmiştir. Bu minvalde iç düşman metaforu İslamcılardan, komünistlere oradan Kürtlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsarken bu aktörlerin günlük hayatta görünür olmaları, en azından belli kamusal figür, parti ya da gruplarla özdeşleştirebilmeleri tanımlanabilir somut bir iç düşman profilinin vücut bulmasını mümkün kıldığı ölçüde toplumsal korkuların kontrol edilebilir bir seviyede kalmasını da sağlamıştır; zira bunlar "zahiri" iç düşmanlardır. Buna karşın, Mason, Yahudi, Sabetayist/Dönme figürleri ise gözle görülmez "batını" güçler kategorisinde tanımlandığı ölçüde "hayali" korkular dünyasının kapılarını sonuna kadar açan gizli aktörler olarak algılanagelmışlerdir.³ Burada Yahudi figüründe söz konusu olan, azınlık kategorisinde değerlendirilen bir gruptan ziyade "tüm kötülüklerin anası" olarak ırkçı bir söylemle tanımlanan bir etno-dinsel grubun her şeye gücü yeten, her yerde olan ama aynı zamanda kati surette görünmez olarak tarif edilen niteliğinin "şeytanileştirilerek" "Şer'in vücut bulmuş hali" ve "bir musibet" olarak toplumsal tahayyülde sürekli olarak yeniden üretilmesidir. Bu nedenle toplumsal tahayyülde "batını" iç düşmanlarla komplo teorileri arasında simbiyotik bir ilişki kurulmuştur. Bununla birlikte "zahiri" düşman kategorisi daha çok devlet söyleminde ve devletin ideolojik araçları vasıtasıyla yaratıldıktan sonra toplumsal bünyeye enjekte edilirken, "batını" düşmanlar kategorisi için devletin herhangi bir edimine ihtiyaç duyulmaksızın siyasal ve toplumsal aktörlerin söylemsel marifetleriyle toplumsal inşâ süreci korkular üzerinden hayat bulabilir. Bu toplumsal zeminden hareketle, Başbakan Yardımcısı'nın uluslararası medyanın rolü üzerinden "Yahudi Diasporası"nın Gezi Olayları'nda parmağı olduğunu iddia etmesi tesadüfi kabul edilemez. Öyle ki Adalet

ve Kalkınma Partisi (AKP) tarafından Gezi Olayları'nın çerçevesi ve anlamlandırıldığı "Büyük Oyun" isimli parti filminde dikkat çekilen "büyük tuzak" marifetiyle Gezi protestolarının hükümete karşı bir kalkışmaya dönüşmesinin arkasındaki gizli güçler koalisyonuna Yahudilerin de eklenmesiyle "faiz lobisi" yap-bozunun toplumsal tahayyüldeki en temel eksik parçası da bu şekilde tamamlanmıştır.⁴ Zira gerek Batı'da, gerekse bu topraklarda Yahudiler ve "para, tefecilik, uluslararası finans sistemi" arasında komplo teorileri üzerinden bilişsel kestirmeler ve eşleştirmeler kurulması derin tarihsel ve toplumsal köklere sahiptir.⁵ Toplumsal tahayyülde istenmeyen tüm olayların arkasındaki "mutlak kötü" olarak tanımlanan Yahudi figürünün faiz lobisiyle beraber devreye girmesiyle endişeleri körükleyen, anlaşılabilen ya da anlaşılacak istenmeyen bir toplumsal talep ve hareket, siyasal iktidar tarafından komplo teorileri bağlamında yeniden tanımlanarak anlaşılabilir basit bir çerçeveye oturtuldu. Siyasal iktidar bir yandan bu şekilde "basitleştirdiği" toplumsal taleplerin arkasındaki kötücül ve gizil güçleri "ifşa etmeye" koyulurken, diğer yandan da toplumsal olguların arkasındaki siyasal ve sosyolojik nedenleri görmezden gelerek tüm süreci önceden planlanmış ve programlanmış bir "toplumsal mühendislik harikası" olarak algıladı ve güvenlikçi bir mantıkla bu "gizemin" kodlarını arkasındaki seçmen koalisyonunu bir arada tutabilmek, hatta "safları sıklaştırmak" adına çözmeye koyuldu. Dahası Gezi protestocuları karşısında kendi seçmen kitlesini seferber edebilmek için tüm söylemini "*Büyük Oyunu Bozmaya, Haydi Tarih Yazmaya*" sloganı üzerine inşa eden AKP, yurt çapında gerçekleştirdiği tüm mitingler için bu ismi kullanmayı tercih etti. Benzer bir şekilde, siyasal iktidara yakınlığıyla bilinen Yeni Şafak gazetesi, "*Gezi Dosyası: Aynı Oyun Yine Sahnedeymiş*" başlığı altında okuyucularına sunduğu ve 28 Şubat Süreci ile Gezi Olayları arasındaki benzerliklere vurgu yaptığı "*Biz bu oyunu daha önce de görmüştük*" mesajını veren yazı dizisinde, İsrail'in her iki süreçteki rolüne dikkat çekmeyi ihmal etmedi (Tutar, 2013). Kuşkusuz Arap Ortadoğusu'ndaki komplo teorilerinin en önemli iki düşman figürü olan İsrail ve Yahudiler olarak okunabilecek "Siyonistler" ile Hristiyanlar olarak okunabilecek "emperyalistler", Türkiye'deki komplocu zihniyeti de besleyen en temel düşman figürleri olarak zihinlere yerleşmişlerdir (Pipes, 1996: 4, 387).⁶ Erasmus değişim programı çerçevesinde Fransadan Türkiye'ye gelmiş bir öğrencinin Gezi Olayları sürecinde göz altına alınmasını ve sınır dışı edilmesini göz önüne aldığımızda, "yabancı korkusu"nun da komplocu zihniyetin kurucu ayaklarından birisi olarak ne kadar önemli bir işleve sahip olduğunun hakkını teslim etmek durumundayız. Kuşkusuz "Sevr sendromu" (Jung, 2003; Guida, 2008; Robins, 2003: 102-105) olarak adlandırılan ve toplumsal bir "ontolojik güvensizlik" (Nefes, 2013: 248) eksenini yaratan "bölünme korkusunun", komplocu zihniyetin üzerine bina edildiği tarihsel omurgayı oluşturduğunu da bu noktada hatırlatmalıyız. Bununla birlikte komplo teorilerini besleyen tüm bu saydığımız faktörler esas itibarıyla milliyetçiliğin döl yatağından beslenirken, milliyetçilikle girdikleri etkileşim sonucunda bir çarpan etkisi yaratarak siyasal ve toplumsal alanlardaki etkilerinin çaplarını genişletmektedirler.⁷ Buradan hareketle komplo teorilerinin toplumsal korkulardan beslendiğini, toplumsal korkuların ifade edildiği "sözde entellektüel" bir mecra olarak popülerleştiğini ve bu işlevi nedeniyle toplumsal korkuları yatıştırmak yerine döngüsel bir şekilde bu korkuları beslediğini öne sürebiliriz. Bu çerçevede bu makalenin amacı, bir batını düşman olarak Yahudi figürü ile komplocu zihniyet arasındaki organik bağın toplumsal tahayyülde sürekli olarak yeniden üretilmesini sağlayan toplumsal ve siyasal bağlamın genel özelliklerini Türk siyasal alanı özelinde tartıştıktan sonra, söz konusu ilişkinin anlaşılmasına önemli katkılar yapacağına inandığımız Pierre-André Taguieff'in "*L'imaginaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*" başlıklı çalışmasını eleştirel bir gözle tahlil etmektir.

Türk Siyasal Alanının Kurucu Ögesi Olarak “Komplotomani”

Her ne kadar entellektüeller, özellikle de sosyal bilimciler komplo teorilerinden pek haz etmeseler de, hatta bunlara karşı “küçümseyici” bir tavır takınsalar da⁸, bir araştırma nesnesi ve çalışma alanı olarak komplo teorileri sosyolojiden siyaset bilimine oradan sosyal psikoloji ve uluslararası ilişkilere kadar farklı disiplinlerden araştırmacıların merakını cezbetmektedir. Bununla birlikte komploculuk ironik bir şekilde, katı kurallara sahip olduğuna inandığımız ama giderek bu kuralların aşınmasına daha da fazla aşına olduğumuz, hatta birçok kere sessiz kaldığımız ve zaman zaman katkıda bulunduğumuz akademik dünyanın temel yapıtaşlarından biri olan “teori” kavramıyla etiketlenmeye devam etmektedir.

Komplo teorileri ve komplocu tahayyül her kültürde görülmekle beraber belirli form ve tezahürlerinin bazı toplumlarda diğerlerine nazaran daha belirgin bir şekilde görüldüğünü, hatta hayatı anlamının ve anlamlandırmanın en temel bilişsel enstrümanına dönüştüğünü de iddia edebiliriz. Uzaylılarla hükümet arasında uzun yıllardır süregelen bir iletişimin varlığını ya da uzaylılarla bireysel düzeyde bir temasının olduğunu iddia etmek, ABD’de özellikle popüler komplolar düzeyinde derin köklere sahipken, aynı anlatı Türkiye örneğinde sabah programlarının daimi konusu ve eğlence nesnesi olmanıza neden olacak bir kültürel etkiye sahip olabilir. Buna karşın Türkiye’de komplocu söylemin daha çok siyasal olana, özellikle siyasal rejimin niteliğine, kuruluş, dönüşüm ve kriz süreçlerine ilişkin hususlar çerçevesinde hayat bulduğunu gözlemlemekteyiz.⁹ Bu komplocu zihniyetin ivme kazanmasında kuşkusuz en önemli pay imparatorluğun dağılması ve yerine kurulan cumhuriyet rejiminin halifelığı kaldırarak laikliği ve batılılaşmayı rejimin kurucu direği olarak benimsemiş olmasının İslamcı kesim üzerinde yarattığı etkiyle beraber, bu dönüşümün arkasındaki saiklerin bir komplo zihniyetiyle yorumlaması ve faillerinin millete ve İslam’a düşman “yabancılar” olarak kodlanması yatmaktadır. Doğan Gürpınar’ın Sabetaycılık ile komplo teorileri ilişkisi çerçevesinde altını çizdiği gibi, İslamcı kesimin böylesine bir komplocu ruh haline girmesinin ardında iki temel sebep yatmaktadır. İlk olarak “inançlı Müslümanların asla kendi özlere ihanet etmeyecekleri” noktasından hareketle “Türkiye’ye Batıcılığın ancak ve ancak Müslüman olmayan dışsal unsurlarla getirildiği/getirilebileceği” sonucuna varılarak söz konusu durumun “Türk toplumuna bir nifak sokulduğu fikrine hizmet etmesi” şeklinde yorumlanması ve bunun üzerine “Türk/Müslüman elitin bu tür bir kökeninin olabileceği varsayılarak, Sabetaycılık olgusunun bu elitin doğasını ifşa ettiği” ölçüde İslamcılar için anlamlı bir bilişsel çerçeve sunması zikredilebilir. Gürpınar ikinci olarak İslamcı kesim tarafından “İslam’ın içine sokulmuş bir hançer gibi algılanan Sabetaycılığın”, “yekpare ve imanı tam bir Türk milleti algısını sarsıntıya uğrattığı” ölçüde “İslami kozmoloji” için bir erozyona sebebiyet verdiği hususuna dikkat çekmektedir (Gürpınar, 2011: 190). Bununla birlikte, Türk siyasal hayatında tarihsel olarak siyasal iktidar-muhalefet ilişkilerinde muhalefetin meşru olarak görülmemesinin, iktidarın baskısına maruz kalmaksızın görüşlerini ifade edebilecekleri bir siyasal alandan mahrum olmasının ve elbette daha çok dış güçlerin oyunlarına gelen ya da bu oyunlara iradi bir şekilde eklenilen gayri-millî unsurlar olarak değerlendirilmesinin de komplo anlatılarının siyasal kültüre yerleşmesinde önemli bir rolü olduğu hususunun altını bu noktada çizmeliyiz.¹⁰ Burada Tanıl Bora’nın isabetle işaret ettiği ve devlet aklının operasyonel kodu olarak okuyabileceğimiz şu noktayı da belirtmeliyiz ki “TC devletinin ve milli kimliğin inşâ dönemindeki tekbenci (solipsist) bilinç hali, devlet aygıtının aşırı hassas tehdit algılamasıyla ve ahalisini herhangi bir bilinçli edim için reşit saymayışıyla birleştiğinde, komplo zihniyetine çok bereketli bir toprak sağlamıştır” (Bora, 1996: 42). Bu doğrultuda Cumhuriyet’in homojenleştirme misyonuyla çe-

liştiği düşünölen imparatorluk mirası muhtelif anasır, özellikle gayrimöslim azınlık, her türlü fesat ve musibetin kaynağı olarak komplo teorilerinin asli unsurları olurken, Soğuk Savaşın başlamasıyla beynelmil bir olgu olarak bu rol komünizme ve komünistlere de teşmil edilme-ye başlanmıştır. Bu aşamada komplocu zihniyet ulusal ve uluslararası olmak üzere iki farklı düzlemde işlerken bu iki düzlem arasındaki geçişkenlik bu iki farklı katmanın birbirlerini beslemesini de beraberinde getirmiştir; zira dünya siyasetine yön veren perde arkasındaki küçük bir grubun Türkiye gibi “stratejik önemdeki bir ülkenin” siyasetine geri plandan müdahalede bulunmaması komplocu zihniyetin takipçileri için “akıl kârı” değildir.¹¹ Bu nedenle McCarthy ruhun her tarafa sindiği Soğuk Savaş dönemini, milliyetçi ve İslamcı kesimin komplo teorisi konusundaki üretkenlikleri bakımından mümbit bir dönem olarak nitelendirilebiliriz.

Komplo teorilerinin tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ivme kazanmasında ve hızla yayılmasında Soğuk Savaş sonrası dönem iki açıdan belirleyici olmuştur. İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle beraber ABD’nin uluslararası sahnede komplo teorilerinde tasvir edildiği şekilde dünyayı yöneten tek güç ve tek merkez olarak zuhur etmesi ve iletişim teknolojilerindeki sıçrama, özellikle internetin günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olması ve en çok tercih edilen bilgi edinme vasıtasına dönüşmesi, komplo teorilerinin hiç olmadığı hızda yayılmasını da beraberinde getirmiştir. Bilginin demokratikleşmesi aynı zamanda anonim kimlikle üretilen çarpıtılmış bilginin hakikat olarak kitlelerin erişimine açılmasını da sağlamıştır. Bu durum komplo teorilerinin kültürel bir ürüne dönüşerek bir tüketim nesnesi olarak piyasaya sürölmesi dinamiğiyle eş anlı gittiği ölçüde, komplo teorilerinin popüler ilgiyi devşirmesine ciddi katkıda bulunmuştur. Söz konusu küresel eğilime ek olarak Türkiye’de doksanlı yıllarda kimlik merkezli siyasal taleplerin ortaya çıkışı ve bunların güvenlikçi bir mantıkla çözümlenmeye çalışılmasının komplo teorilerinin “derin devlet”¹² olarak adlandırılan yapıyla iç içe geçmesine hizmet ettiğini de eklemeliyiz. Burada “derin devlet” olarak adlandırılan yapı tarafından gerçekleştirilmiş olan ve “herkesin bildiği sır” olarak niteleyebileceğimiz operasyonlar bir kenara bırakılırsa, anlayamadığımız, esrarına vakıf olamadığımız her türlü durum karşısında “her taşın altında derin devlet arama” refleksimizin bu dönemde pekiştiğini gözlemlemekteyiz. Bu durum mantıksal açıklama bekleyen ama kavrayamadığımız, özellikle siyasal şiddetle hercümerç olmuş her olayı “derin devletin işi” olarak kodlayarak kendimizi teskin etmemizi sağladığı gibi, korkularımızın depreşmesine de neden olduğu ölçüde aynı anda iki çelişik ruh halinin aynı bünyede birlikte yaşadığı paranoyak bir tavrın filizlenmesini de beraberinde getirmiştir. 3 Kasım 2002 seçimlerinde AKP’nin tek başına iktidar olması, 28 Şubat süreciyle bastırılmış olan “irtica korkusunun” kamusal alanda yeniden zuhur etmesine vesile olurken, Avrupa Birliği’ne adaylık noktasında AKP’nin geleneksel Refah çizginin aksine olumlu ve yapıcı bir siyasal tutum takınması, “irtica korkusunun” “bölünme korkusuyla” aynı potada eriyerek hem seküler/Kemalist kesimlerde hem de geleneksel milliyetçi kesimlerde yeniden ve daha güçlü bir şekilde neşet etmesine sebep olmuştur. Bu iki korkunun AKP-karşıtlığı tavında dövölen ve ulusalcılık olarak adlandırılan ideolojik amalgamın şemsiyesi altında bir araya gelmesi, komplocu zihniyetin önünde hacet kapılarının açılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Bu durum siyasal alanda yeni bir konfigürasyonun ortaya çıkışını işaret ederken, siyasal ve toplumsal aktörleri bu yeni konfigürasyon içinde, kendilerini rakipleri karşısında yeniden konumlandırmalarıyla sonuçlanacak yeni hamlelerde bulunmaya itmiştir. Bu çerçevede biraz da ironik bir biçimde geleneksel İslamcı kesimlerin komplo anlatılarının ve komplocu repertuarının seküler/Kemalist kesimler tarafından devşirilerek, siyasal başarısının arkasındaki “gizemi” çözemedikleri yükselen siyasal ve ekonomik elitin baş aktörlerini oluşturduğu yeni komplo anlatılarının ortaya çıkmasına yol açtığını belirtmeliyiz.¹³ Esasında

bu yeni komplo anlatıları eski anlatıların yeni aktörlere ve siyasal duruma uyarlandığı eski komploların yeniden üretiminden başka bir şey olmamakla birlikte, süreci sadece bununla açıklamak indirgemecilik tuzağına düşmemizi beraberinde getirebilir. Zira bu eskinin yeniden üretildiği seküler/Kemalist komplo anlatısı, siyasal temsilcisinden memnun olmayan, en azından AKP ile siyasal rekabette onu yeterli görmeyen bir toplumsal kesimin, bir yandan kendi içinde bir iletişim kanalı kurmasını sağlarken, diğer yandan da kendi siyasal iç bütünlüklerini muhafaza etmesine de hizmet etmiştir. Bunu yapabildiği ölçüde, AKP iktidarına karşı bir mukavemet mekanizmasını harekete geçirmiş ve bu direnişte bir nirengi işlevi görmüştür. Başka bir deyişle, seküler kesimin sahiplendiği söz konusu komplo anlatıları, AKP iktidarı karşısında siyaseten kendilerini ifade ettikleri ve iç insicamlarını korumayı sağlayan etkili bir medyuma dönüşmüştür.¹⁴ Aynı şekilde bu komplo anlatıları AKP'nin siyasal ve ekonomik etkinliği karşısında muhalif söylemin gramerini de oluşturarak, AKP karşıtı argümanlara muhteva sağlayan bir ideolojik alet kutusu olarak da AKP'ye karşı mukavemette bir mihenk taşı rolü üstlenmişlerdir. Bu süreçte daha önce İslamcı kesimden alışkın olduğumuz yönetici elitin “sabetaycı/dönme” olduğu iddiasının AKP'nin lider kadrosuna, özellikle Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül ve eşlerine teşmil edilerek bu kadroların aile seçerelerinin Ermenilikle, Yahudilikle ve Rumlukla ilişkilendirilmesine tanıklık ederken, aynı zamanda bunun popüler bir tevatüre dönüşmesini ve bir “karalama aracı” olmasını da yakından gözlemledik. Bu durum toplumsal muhayyilede Ermeni, Yahudi ya da Rum kimliklerinin nasıl algılandığını göstermesi bakımından da manidardır. Yine aynı şekilde, “Büyük Ortadoğu Projesi” çerçevesinde AKP'nin ve kurucu kadrosunun ABD tarafından “özel bir misyonla” görevlendirilmiş olduğu iddiası, tüm bu dönem boyunca komplo makinesinin çarklarına yağ taşımıştır. AB uyum süreciyle beraber demokratikleşme yolunda siyasal iktidarın gerçekleştirdiği reformlar azınlık haklarından bireysel özgürlüklere oradan Türkiye'de sivil-asker ilişkilerine kadar o vakte kadar “tabu” olarak görülen birçok alanda Türkiye'nin normalleşmesinin temel taşlarını döşerken, bu siyasal dönüşüm Türkiye'nin kendi korkularıyla yüzleşmesini zorunlu kıldığı ölçüde yeni komplo anlatılarının tedavüle girmesinin de önünü açmıştır. Bor madenlerinden misyonerlerin faaliyetlerine, Yahudilerin GAP kapsamındaki bölgede toprak satın almalarından Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde AB hakimiyetinin kurulmasına kadar birçok reaksiyoner milliyetçi komplo anlatısı, bu dönemde dolaşıma sokulmuştur. Bu komplo anlatıları egemenlik ve toprak kaybı gibi temel bir aks üzerinden ilerlerken, aynı zamanda kozmopolitizm ve cemaat korkusu olarak adlandırabileceğimiz iki farklı tali aks tarafından da beslenmektedir.

Bir yandan Türkiye'nin Avrupalılaşıma süreci ve yeni dış politika anlayışıyla yeni coğrafyalar keşfetmesi “yalıtılmış” “korunaklı” olma halini ortadan kaldırırken, diğer yandan sokaktaki insanın dünyayı anlamasını sağlayan yerleşik referansların erozyona uğramasını da beraberinde getirmiştir. Bu yeni durum hem sanal anlamda, hem de mekânsal anlamda sürekli hareket halinde (*mobile*) olan ve dış dünyayla bütünleşmiş yeni bir birey tipinin ortaya çıkmasını sağlayarak devlet/birey ilişkilerinin bu yeni toplumsal konfigürasyon içinde yeniden yorumlanması sonucunu da doğurmaktadır. Türkay Nefes'in özellikle 90'lı yıllarda azınlık hakları üzerine vurgu yapan “çokkültürlülük söyleminin” gelişmesi üzerinden okuduğu ve Türk kimliği üzerinde “ontolojik bir gerilim” yarattığını iddia ettiği söz konusu yeni “demokratik” toplum modeli (Nefes, 2013: 254), esasında kanımca rejimin kurucu korkularından biri olan “kozmpolitizm” korkusunu uyandırmıştır. Öyle ki kozmpolitizm ve kozmpolit birey otoriter rejimlerin kontrol altına alamadığı ve “ehlileştiremediği” bir risk faktörü olarak “milli devletin millilik niteliğinden taviz vermesine” yol açacak bir tehdit olarak algılanmaktadır;

zira bu anlayışa göre kozmopolitizm tam da üniter olanın karşıtıkten, kozmopolit devlet de milli devletin tam karşısında konumlandırılmıştır.¹⁵

Cumhuriyet rejiminin kurucu korkusu olan kozmopolitizmin yanı sıra, komplo anlatılarının yakın zamanda gerek siyasal, gerekse toplumsal alanda Türkiye’de mevzi kazanmasına sebep olan ikinci bir eksen olarak Gülen cemaati özelinde ete kemiğe büründürülen ve rejimin diğer bir kadim korkusu olan “irtica” ile iç içe geçmiş bulunan “devletin elden gitmesi”, ya da daha doğru bir ifadeyle “devletin, gerçek sahiplerinin elinden gitmesi” korkusunun tetiklenmesini zikredebiliriz.¹⁶ AKP’nin on bir yıllık iktidarı döneminde, her taşın altında bir Amerikan komplosu olarak “The Cemaat”ı aramak özellikle seküler/Kemalist kesimlerin siyasal söylemlerinin kurucu unsuru olarak Türkiye’de siyaseti anlamanın abc’si haline gelmiştir. Seküler/Kemalist retoriğin operatör unsuruna dönüşmüş olan Cemaat eksenli bu basit, hazır, aynı zamanda elastik cevap, bir kapalı kutu olarak görülen Gülen Cemaati’ne olan popüler ilgiyi arttırırken, bir yandan da söz konusu kesimde “Siyon Bilgeleri Protokolleri” tarzında, bilhassa bir mu’tezil - Cemaat’a girmiş çıkmış eski bir mensup - tarafından kaleme alınmış itiraflardan oluşan “*Cemaat’in Büyük Abilerinin Gizli El Kitabı*” şeklinde farazi olarak başlıklandırabileceğimiz bir eserin yayınlanması beklentisini de doğurmuştur.¹⁷ Böyle bir metnin popüler düzeydeki inandırıcılığı hiç kuşkusuz yazarının Cemaatten itizal eden birisi olmasına bağlıdır. Gerek popüler düzeyde, gerekse siyasal muhalefet bağlamında her siyasal olayın Cemaatle ilişkilendirilmesi, 90’lı yıllarda komplo teorilerinin vazgeçilmezi olan “derin devlet” gördüğü işlevin 2000’li yıllarla beraber sivilleşen ve demokratikleşen siyasal alanda Cemaate tevdi edilmesi sonucunu doğurduğunu gözlemlemekteyiz. Bu yeni dönemde idari makinenin kontrolünü elinde bulunduran ve hukukun erişemediği kör nokta olarak “*raison d’État*”yı temsil ettiği düşünülen “derin devlet”, bundan böyle, “devlet içinde devlet” olarak görülen ve hikmetinden sual sorulmaz bir toplumsal gerçeklik olarak inşa edilmiş olan Cemaatle ikame edilmeye başlanmıştır.¹⁸ Dolayısıyla söz konusu olan bir epistemolojik kopuştan ziyade, aynı epistemolojik düzlem üzerinde benzer toplumsal formların farklı aktörlerce yeniden üretilmesidir. Bu nedenle komplocu zihniyetin 90’lı yıllara kıyasla daha demokratik ve şeffaf olduğunu düşündüğümüz günümüz Türkiye’sinde gerek siyasal alanda, gerekse toplumsal alanda mevzi kaybettiğini düşünmek yanıltıcı olacaktır. Aksine, Gezi Olayları’nın arkasındaki komplocu güç olarak Yahudi Lobisi’ni işaret eden ve “yeni bir siyaset tarzı” vaat eden siyasal iktidarın söyleminde gözlemlediğimiz üzere, eski Türkiye’ye ait olduğu iddia edilen “yapma, etme, düşünme, kavrama biçimleri ve yapıları” direnmekte ve özellikle söz konusu olan komplo teorileri ve “kozmpolit Yahudiler” olunca benzer klişeler ve bilişsel çerçeveler ideolojik farklılık gözetmeksizin farklı siyasal geleneklerin temsilcisi olan siyasal aktörlerce yeniden üretilmektedir. Bu durum bizi Türkiye’de siyasal aktörlerin siyasal ve toplumsal olayların açıklanmasında komplolara başvurmaktan kendilerini alıkoyamadıkları ve bu çerçevede “komplotomani”nin Türkiye’de siyaseti anlamanın anahtar kavramlarından birisi olduğu sonucuna götürmektedir. Bununla birlikte, 2010 referandum sonuçlarıyla beraber siyasal gündemi belirleme konusunda rakipsiz kalmasına, toplumsal ve siyasal anlam üretme mekanizmasının tek hakimi olmasına, hatta bu alanda kendi kişisel ve kurumsal tekeli kurabilmiş olmasına rağmen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın ve partisi AKP’nin, daha çok böyle bir güç ve kapasiteden mahrum cılız muhalif unsurların bir “hayatta kalma stratejisi” olarak sarıldıkları komplo teorilerine neden başvurduğu sorusu, yanıtlanması gereken meşru bir soru olarak siyaset bilimcilerinin önünde durmaya devam etmektedir.

Antisemitizmin Dönüşümü Tartışması ve Judeofobi

İster siyasal iktidar eliyle dolaşıma sokulsun, isterse muhalif güçlerce dile getirilsin; ister otoriter rejimlerde siyasal iktidar tarafından manipülatif bir şekilde kullanılarak rejimin bekasını sağlamak adına taktiksel bir unsur olarak değerlendirilsin, isterse aynı otoriter rejimde toplumsal aktörler tarafından rejimin korku/endişe üreten opak yapısı karşısında bir siyasal iletişim ve mukavemet aracı olarak kullanılsın; ister gelişmiş demokratik rejimlerde görülsün, isterse demokratik olmayan rejimlere özgü olduğu iddia edilsin; ister siyasal alanın bir parçası olduğu öne sürülsün, isterse kültürel kodlarla açıklasın; ister gerçekliklerine su götürmez şekilde iman edilsin, isterse küçümseyici bir tavırla paranoya ve deli saçması oldukları gerekçesiyle reddedilsin; ister yerel kalsın, isterse beynelmilel bir etki alanına sahip olsun, her halükarda komplo teorilerinin modern zaman mitleri olarak kitleleri cezbetme ve onları peşinden sürüklemeye güç ve kapasiteleri inkar edilemez. Batıl olanın reddedildiği pozitivist/sekülerist bir toplumun ve rasyonel bir bireyin vaat edildiği modern zamanlarda, komplo teorilerinin ve çözdüklerini iddia ettikleri gizem ve sırların kitleleri baştan çıkaran söz konusu ironik gücünün, bu makaleye konu olan Pierre-André Taguieff'in "*Liminaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*" başlıklı çalışmasının çıkış noktası olduğunu öncelikle belirtelim. Kolay okunabilmesi ve geniş bir okuyucu kitlesine hitap edebilmesi amacıyla, daha önce yayınlanan sayfa aralığı 500 ila 1000 arasında değişen hacimli üç eserinin (Taguieff, 2004a, 2004b, 2005) sentetik bir özeti niteliğinde olan ve cep versiyonu şeklinde basılmış olan söz konusu eser, Fransız siyaset felsefecisi Taguieff'in esas itibarıyla 80'li yılların sonunda başlayan ve yalnızca akademik bir ilgi alanı olmakla kalmayıp, aynı zamanda kamusal alanda da angaje olmasına ve cumhuriyetçi bir pozisyon almasına yol açacak olan ırkçılık ve antisemitizm konusundaki çalışmalarından ayrı düşünülemez. Bu alandaki entellektüel yolculuğunun bir devamı niteliğindeki söz konusu eser, önceki çalışmalarında işlediği ırkçılık ve antisemitizm temalarını sorunsallaştırdığı yeni bir tali alan olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Taguieff'in "*Liminaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*" başlıklı eserini, müellifin çalışmaları içerisinde bir bütünün parçası olarak doğru konumlandırabilmemiz ve derinlikli bir şekilde değerlendirebilmemiz için, bu noktada Taguieff'in ırkçılık ve antisemitizm konularında önceki çalışmalarında benimsemiş olduğu kuramsal yaklaşım ve entellektüel duruşu üzerinde durmamız gerekiyor.

80'li yıllarda ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık gibi konuların Fransız toplumunda tartışılan en önemli konulardan birisi haline gelmesinin arkasındaki itici güç kuşkusuz, Fransız siyasal alanında nasyonel popülist bir hareket olarak Jean-Marie Le Pen'in liderliğini yaptığı *Front National* (Ulusal Cephe)'in siyasal anlamda yükselişi ve toplumsal anlamda mevzi kazanmaya başlamasıdır.¹⁹ Bu olguyu kendilerine entellektüel bir dert edinen diğer kamusal figürlere kıyasla Taguieff'in bir entellektüel ve bir araştırmacı olarak özgünlüğü, Ulusal Cephe özelinde Yeni Sağ'a ilişkin yapmış olduğu değerlendirmelerinde ırkçı, antisemit ve yabancı karşıtı söylemin stratejisinde ve ifade ediliş tarzında meydana gelen değişimi saptayan öncü niteliğinde gizlidir. Bilhassa Ulusal Cephe'ye yakın entellektüelleri bir araya getiren bir ortak platform olma özelliği gösteren "*GRECE*" ve "*Club de l'Horloge*" gibi düşünce kuruluşların desteğiyle gerçekleştirilen bu söylemsel dönüşümün stratejisi, bundan böyle biyoloji kökenli hiyerarşik bir ırkçılığa dayanmak yerine, ırkçılık karşıtı söylemin temelini oluşturan kimlik, farklılık gibi kolay kolay reddedilemeyecek evrensel değerler üzerine kurulmaktaydı. Yeni Sağ'ın ırkçı söylemi böylece farklılığın biyolojik bir bakış açısıyla kodlanması yerine, kültürel bir çerçeveye hapsedildiği, ırklar arası eşitsizliğin kültürlerarası farklılıkla ikame edildiği

yeni bir aksiyomu kendisine ilke edinmiştir (Taguieff, 1991: 35). Bu aynı zamanda ırkçılığın kamufle edildiği, sembolik bir alana kaydığı ve ırklar arasındaki “klasik” hiyerarşinin asimile olup/olamamak kriteri üzerinden yeniden tanımlandığı özgün bir duruma işaret etmektedir (Taguieff, 1991: 42). Üstelik bu stratejik hamleyle ırkçılık karşıtı söylemin lügatçesini ödünç alan Yeni Sağ, hem kavramların içeriğini boşaltabileceği bir alanı kendisine yaratmış, hem de ırkçılık karşıtı düşüncenin eylem repertuarını kadük bir hale getirerek bu düşünceyi ontolojik bir krize sürüklemiştir. Zira bu entelektüel dönüşüm çerçevesinde “kültürel kimliklerin savunusunu”, “farklılığa övgüyü” ve “farklılığın mutlaklaştırılmasını” yeni düsturunun sac ayakları olarak benimseyen bu yeni kültürel ırkçılık formu, ırkçılığı hala 19. yüzyıl tanımlamaları çerçevesinde algılayan, bununla özellikle genetik bilimcilerin bilimsel bir kategori olarak ırk kavramını reddetmeleri veya demografik hareketler üzerine uzmanlaşan tarihçilerin Fransız halkının birbirini takip eden melezleşme süreçleriyle günümüze ulaştığı iddiası gibi bilimsel argümanlar ışığında tartışmayı gelenek haline getirmiş ve Nazizm kaynaklı bir ırkçılık formunu belleğinde taze tutarak buna karşı daha çok anmaya/unutmamaya yönelik merasimsel (*commémoratif*) bir eylem tarzını mücadelesinin merkezine yerleştirmiş olan ırkçılık karşıtı düşünceyi, en hafif tabiriyle ters ayağı üzerinde yakalamıştır diyebiliriz (Taguieff, 1991: 20, 49, 59).²⁰ Tüm kimliklere ve farklılıklara saygı duyduğunu açık ama şartlı olarak ifade eden ve bu niteliğiyle demagojik bir biçimde otantik ırkçılık karşıtlığını temsil ettiği iddiasında bulunan kültürel farklılık temelli bu yeni ırkçılık karşısında Taguieff, her türlü ırkçı eylemle mücadeleyi bilime havale eden ırkçılık karşıtı düşünceyi entelektüel tembellik ve körlükle itham ederek “Ne yapmalı?” sorusunu sormaktadır (Taguieff, 1991: 59). Böylece Taguieff, gerek Yeni Sağ’ın ideolojik anlamda gerçekleştirdiği bu reformülasyon hamlesi, gerekse bunun Fransız toplumunda bulduğu siyasal karşılık üzerine yaptığı çalışmalarla, bu toplumsal ve siyasal olguyu bilimsel bir gözle tanımlamakla yetinmeyip, aynı zamanda kamusal alanda ırkçılığın söz konusu ideolojik mutasyonuna ilişkin bir tartışmayı da başlatarak bununla mücadelenin yol haritasını çıkarmaya çalışmaktadır. Yeni Sağ’ın söyleminin kurucu unsurları olarak temayüz etmiş bulunan ırkçılık, antisemitizm ve göçmen karşıtlığı gibi konulara yaklaşımında, gerek Mağrip kökenli göçmenler olsun, gerekse “siyasal topluluğun eşit üyeleri” olarak cumhuriyetçi gelenek çerçevesinde Fransız yurttaşı olmuş olan Yahudiler olsun, herhangi bir etnik ya da dinsel grubu ön plana çıkarmadan hepsinin muzdarip olduğu ortak bir sorun olarak Yeni Sağ’ın söylemini sorunsallaştırması, Taguieff’in bu dönemde, bilhassa 80’lerin ortasından 90’ların sonuna kadar yapmış olduğu çalışmalarının en ayırt edici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹ Cumhuriyetçi paradigma çerçevesinde muhakemede bulunan Taguieff için²², Yeni Sağ’ın ırkçı söylemi karşısında Afrikalı Müslüman bir göçmenle, Fransız yurttaşı bir Yahudi arasında fark yoktur ve her ikisi de benzer şekilde bu dışlayıcı söylemin muhatabı olup aynı sembolik şiddete maruz kalmaktadırlar. Buna karşın, Filistin-İsrail meselesinin İkinci İntifada ile birlikte yeni bir şiddet sarmalına girmesinin ve 11 Eylül 2001 tarihli İkiz Kule saldırılarının ardından Taguieff’in bu dönem sonrası çalışmalarında bir çeper kayması meydana geldiğini gözlemlemekteyiz. Bundan böyle siyasal İslam kökenli Yahudi karşıtlığı, Taguieff’in çalışmalarının temel meselesi haline dönüşmüştür. Her ne kadar İslam ve siyasal İslam/İslamcılık arasındaki ayrımı özen gösterse de, Taguieff’in bu dönemde kaleme aldığı çalışmalarında karşılaştığımız İslamcılık kavramının, radikalizme, terörizme ve şiddete indirgenmiş daha çok Avrupa Sağ’ına özgü bir İslamcılık yorumuna tekabül ettiğini gözlemlemekteyiz. Artık Taguieff’in kaygısı, daha çok Müslüman Arap göçmenlerin oluşturduğu banliyönlü gençler tarafından gerçekleştirilen ve İsrail kadar Fransız toplumundaki Yahudileri ve Yahudi kurumlarını da hedef alan davranış, tutum ve eylemleri içeren bir siyasal ve toplumsal olgu olarak “Yeni antisemitizm” kavramıdır. Taguieff bu dönüşümü Müslüman Fransız gençlerinin,

bundan böyle “Fransız yurttaşı olmaktan utanmayan, ılımlı Müslüman, genç, zengin, ünlü ama en önemlisi başarılı bir entegrasyon örneği olarak Zinedine Zidane yerine, yeni bir kahraman olarak gördükleri Usame Bin Laden’le” ikame ettikleri ve artık onu idolleştirdikleri bir kırılma anı olarak görmektedir (Taguieff, 2002: 187). 2000 sonrası dönemde, Fransız toplumunda meydana gelen Yahudi karşıtı eylemlerdeki niceliksel artış ve antisemitizmin niteliksel dönüşümü Taguieff’in bu dönemde kaleme aldığı eserlerindeki *leitmotif* olarak göze çarpmaktadır.²³ Antisemitizmin bu dönüşümü, “*bir Yahudiden Yahudi olduğu için nefret etmek*” olarak tanımlayabileceğimiz “klasik/geleneksel antisemitizmden” “yeni antisemitizme” geçiş olarak yorumlanmaktaysa da, Taguieff söz konusu dönüşümü “yeni antisemitizm” yerine, kendi terminolojisi olan “judeofobi”²⁴ kavramıyla karşılamayı tercih etmektedir; zira antisemitizm kavramı, Fransız mütefekkire göre sami/aryen antagonizması merkezli olup, günümüz Yahudi karşıtı eylemleri kavramsallaştırmaktan uzak 19. yüzyılda ortaya çıkmış olan biyoloji kökenli ırk teorisi çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Oysa, bugünkü Yahudi karşıtlığı ırkçılık temelli olmayıp daha çok kültürel ve siyasal içerikli başka bir alan üzerinde yükselmektedir ve bu anlamda Dreyfus Olayı’nı ve Nazi dönemini açıklayan antisemitizm kavramının karşıladığı toplumsal ve tarihsel gerçeklikten çok daha farklı nevezuhur bir olguya işaret etmektedir (Taguieff, 2002: 25-27).²⁵

Yeni antisemitizm/judeofobi kavram seti, 2000 yılında İkinci İntifada esnasında İsrail’in bölgede uygulamaya koyduğu şiddet merkezli politikalarına bir tepki olarak tüm dünyada artış gösteren İsrail ve Yahudi karşıtı eylemleri tanımlamak için kullanıldığı ölçüde ortaya çıktığı siyasal bağlamdan ayrı düşünülemez. Her ne kadar Taguieff yeni antisemitizmin birkaç dalga halinde özellikle Haziran 1967’de vuku bulan Altı Gün Savaşları’ndan sonra ortaya çıktığını belirtse de, esas itibariyle İkinci İntifada sonrası dönem üzerine yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte kavramın karşıladığı toplumsal olgu sadece bu eylemlerdeki niceliksel artışı değil, aynı zamanda niteliksel dönüşümü de ihtiva etmektedir. Bu çerçevede, Taguieff’in “judeofobi” şeklinde adlandırmayı tercih ettiği nevezuhur olgudaki niteliksel kırılma, klasik antisemitizmden farklı olarak ırk temelli değil, “antisyonizm” temelli bir nefret söyleminin inşâ edilmesi noktasında gerçekleşmektedir. Bu aynı zamanda aralarındaki kavramsal farklılıkların göz ardı edilerek Yahudi, İsrail ve Siyonist şeklinde adlandırabileceğimiz farklı aktörlerin ve bunların siyasi görüşlerinin aynı potada eritilerek tek bir aktör ve tek bir ideolojik duruşa indirgendiği yeni bir duruma da işaret etmektedir. İsrail devleti ile Yahudilerin jenerik bir biçimde denkleştirilmesi/özdeşleştirilmesi yoluyla da söz konusu durum pekiştirilmektedir. Zira yeni antisemit söylem bağlamında İsrail devleti artık “kollektif Yahudiyi” (Klug, 2003) temsil ederken, antisemitizm ulusal düzeyden uluslararası düzeye kaymakta ve birey-Yahudi’den ziyade tek, kollektif ve daha büyük bir Yahudi-varlık olarak İsrail devletine yönelmektedir.²⁶ Bu tarz bir muhakeme, bir yandan İsrail Devleti’nin Ortadoğu’daki şiddet içerikli agresif politikalarının toplumsal düzeyde Yahudi karşıtı eylem ve nefret söylemine tahvil edilmesine yol açarken, diğer yandan da Yahudi karşıtlığının popüler düzeyde meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir.

Taguieff’in altını çizdiği başka bir önemli nokta ise, yeni judeofobinin klasik antisemitizmden farklı olarak Hristiyan/Aryen Avrupalı tarafından değil, Müslüman/Sami Araplar tarafından, özellikle radikal Müslüman gruplar tarafından Ortadoğu coğrafyasında üretilmesidir. Bu yeni judeofobik söylem “Dün zulme maruz kalan Yahudiler, bugün Filistinli Araplara zulmetmektedirler” argümanı etrafında şekillenerek Ariel Şaron’u hitlerleştirmekte, İsrail devletini ise Nazi Almanyası’na dönüştürmektedir. Taguieff’e göre judeofobinin en can alıcı noktası söz konusu söylemin üçüncü dünyacı, Amerikan karşıtı, anti-siyonist sol

ideolojiler vasıtasıyla Batı'da da taraftar toplamasıdır.²⁷ Bu yeni durum Taguieff için mücadele edilmesi gereken önemli bir kırılmanın habercisidir; zira ırkçılıkla mücadele ve antisyonizm adı altında Yahudi karşıtlığının siyasal yelpazenin sağından soluna doğru savrulmasına neden olan daha önce görülmemiş nezuhr bir olgu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede judeofobi ya da yeni antisemitizm denen olgunun göçmen kabul eden toplumun "asli" aktörlerinden ziyade, daha çok söz konusu topluma göç yoluyla daha yakın bir zamanda dahil olmuş ve genel itibarıyla toplumun çerperinde kalmış Müslüman bireyler tarafından artık toplumun asli unsuru haline gelmiş olan Yahudilere karşı üretiliyor olması da klasik antisemitizmle olan başka bir farka işaret etmektedir. Bu anlamda geleneksel Fransız sağ milliyetçiliği menşeli olmaması nedeniyle yeni antisemitizm, Taguieff için özü itibarıyla Fransız toplumuna endojen bir olgu değildir (Taguieff, 2002: 92). İşte bu nedenle, yeni antisemitizmi üreten toplumsal yapının temelinde Fransız toplumuyla bütünleşmek yerine, Fransız toplumu içinde müstakil adacıklar oluşturarak var olmaya çalışan ve bu formu "çok kültürlülük" söylemiyle meşrulaştıran cemaatçi (*communautariste*) oluşumların olduğu tespitinden hareketle Taguieff, kamusal alanda cumhuriyetçi entegrasyon projesinin bayraktarlığını yapmaktadır.²⁸ Burada Taguieff'i hayal kırıklığına uğratan nokta ise; ev sahibi toplumun Yahudi karşıtlığının bu yeni formu karşısında sessiz kalması, bunu inkar etmesi (Taguieff, 2002: 92), hatta özellikle Sol aktörlerin İsrail-Filistin meselesi konusunda takındığı Filistin yanlısı tutum nedeniyle bunu destekliyor görünmesidir. Bununla birlikte Taguieff, Fransız Yahudilerinin cemaatçi bir yaşam tarzını benimseyip benimsemediklerini sorgulama ihtiyacı hissetmemektedir. Dahası, yeni antisemitizm/judeofobi kavramlarının sınırlarının net bir biçimde çizilmemiş olması nedeniyle, İsrail'in politikalarına eleştirel yaklaşan herhangi bir aktör ya da düşüncenin judeofobik ya da antisemit olmakla itham edilmesi sonucunu doğurması da kaçınılmaz görünmektedir. Dolayısıyla bu yeni kavram seti, İsrail'in Ortadoğu'da uygulamaya koyduğu tek yanlı politikalarını eleştirmeyi neredeyse imkansız hale getirmektedir.²⁹ Bu nedenle tüm kavramsal zaaflarına ve antisemitizm kavramı dururken böyle bir kavram setine ihtiyaç olup olmadığı sorusu etrafında dönen tartışmaya rağmen, söz konusu kavram setinin karşılık geldiği toplumsal olgu üzerine daha fazla alan çalışması yapılması gerektiği görülmektedir. Bu minvalde Fransız toplumundaki yeni antisemitizm konusunda yapılan bir alan çalışmasının da işaret ettiği üzere gerek nicelik, gerekse nitelik açısından antisemitizmin bu dönüşümü alanda gözlemlenebilir olmakla birlikte, beklenildiğinden ya da kamusal alanda dile getirildiğinden daha az güçlü olduğu da saptanmıştır (Wieviorka, 2005). Söz konusu çalışmada popüler banliyö mahallerinden birisinden elde edilen veriler ışığında İslam kökenli Yahudi karşıtlığının toplumsal yapıda mevcut olduğu zikredilmekle birlikte, yine İslam referansı ile aynı Yahudi karşıtlığının reddedildiği de ifade edilmiştir. Dolayısıyla yeni antisemitizm/judeofobi kavramlarının alan çalışmalarıyla rafine edilmeye, aynı zamanda sektörel çalışmalarla da desteklenmeye ihtiyacı vardır. Tam da bu nedenle Taguieff, antisemitizmin dönüşümünü komplo teorileri, sol söylem ve kültürel alan üzerinden de tahlil etme işine girişmiştir; zira bu üç alan judeofobi olarak adlandırılan bu yeni formdaki Yahudi karşıtlığının entelektüel bir tepkiyle karşılaşmaksızın kamusal alana sızmasını sağlayan ideolojik bir perde işlevi görmektedir. Bu çerçevede Taguieff'in "*Limaginaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*" başlıklı çalışması, bu eksikliği gidermeye yönelik bir entelektüel okuma olarak da değerlendirilebilir.

Kompo Teorileri ve Antisemitizmin Popüler Düzeyde Olağanlaşması

Söz konusu çalışmasında modern siyasal mitler olarak “beynelmilel siyasal komploları” araştırma nesnesi olarak seçen Taguieff’in merakını cezbeden ana mesele, farklı toplumsal kaynaklardan beslenen komplocu siyasal mitlerin sadece siyasal formlar aracılığıyla yayılmak yerine, özellikle kitle eğlence kültürü bünyesinde ticari bir tüketim nesnesine dönüşmesi ve yine 80’li yılların başı itibariyle ezoterizmle iç içe geçmesiyle beraber popüler düzeyde kitleleri cezbetme gücünü pekiştirmesi olgusudur (Taguieff, 2006: 9-10). Siyasal ve kültürel olanın çakıştığı bu verimli alanda, Siyon Bilgeleri Protokolleri’nde bahsedilen dünyayı yöneten Yahudiler komplosundan Dan Brown’un 2000’li yıllarda tüm dünyada en çok satanlar listesinde birinciliği uzun süre tekeline alan ve daha sonra Hollywood tarafından sinemaya da uyarlanan Da Vinci Şifresi, Melekler ve Şeytanlar gibi eserlerine, oradan Illuminati’nin ve uzaylıların temel aktörler olduğu beynelmilel ölçekli siyasal kompo anlatılarına kadar farklı örnekler üzerinden analizini derinleştiren Taguieff’e göre, weberyen anlamda “dünyanın büyüünün kaybolduğu”³⁰ şeklinde tanımlayabileceğimiz seküler bir çağda “gizemden haz alma” ve “gizli olanın cazibesi” gibi “yeni popüler kültüre” içkin olgular, siyasal kompo teorilerinin nitelik değiştirerek kültürel bir formda tüm dünya çapında büyük bir ilgiye mahzar olması sonucunu doğurmaktadır. Burada Taguieff’in altını çizdiği ve sorunsallaştırdığı nokta, kompo teorilerinin kültürel metalaşması sürecinde bu teorilerde operasyonel hale getirilmiş bulunan antisemit muhtevanın dönüşüme uğraması ve popüler düzeyde “kabul edilebilir”, “makul” bir hale getirilerek “olağanlaştırılması” ve “normalleştirilmesidir”. Bu aynı zamanda II. Dünya Savaşıyla beraber daha çok “biyolojik” anlamda kodlanarak “Nazizme” indirgenmiş ve toplumsal düzeyde sadece bu tekil formunda algılanan antisemitizmin kılık değiştirerek kendini bu yeni kültürel formlar vasıtasıyla “sıradanlaştırması” ve kendisine yeni bir yaşam alanı yaratması anlamına da gelmektedir. Antisemitizmin kültür piyasasıyla iç içe geçmesi ve popüler kültürün içinde eriyerek kamusal alana sızması bu anlamda Taguieff’i bir entellektüel olarak endişelendirmektedir.

Günümüzde tüm dünyada sınır tanımadan dolaşım halinde bulunan ve her yerde kendisine taraftar devşirebilen beynelmilel komploların ifade edildiği temel kalıpları, dünyayı perde arkasından yönettiği iddia edilen gizli cemiyetleri ve bunların özellikle siyasal yelpazenin sağında bulunan aktörler tarafından kullanımını anlamaya ve tahlil etmeye çalışan Taguieff, ilk olarak “belirsizlik ve şüphe çağı” olarak adlandırdığı modern dönemin bir “anlam krizini” de beraberinde getirdiğini ve bunun geçici olmaktan çok, moderniteye içkin kalıcı bir özellik olduğunu belirtiyor. Öyle ki Taguieff’e göre endişelerimizin kaynağında modernitenin “ilerlemeci ideolojisi” çerçevesinde zapturapt altına alınan doğa yerine, bundan böyle karmaşık ilişkilerin ürünü olan, anlaşılamayan ve kontrol edilemeyen modern toplumsal yapı bulunmaktadır ve bu durum hayali canavarlar ve batıl inançlar yaratmamız için verimli bir alan sağlamaktadır (Taguieff, 2006: 43 vd.).³¹ Taguieff’e göre söz konusu şüphe çağı, ironik bir biçimde demokrasinin temel unsuru olarak kabul edilen “şeffaflık” ve “açıklık” ilkelerinden beslenmektedir; zira bu çerçevede kamusal bir nitelik kazanan dağınık ve birbiriyile ilgisiz bilgi parçacıkları kompo teorilerine ampirik veri sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Taguieff, 2006: 46 vd.).³² Dahası demokratik açıklık ilkesi manipülasyon şüphesini ortadan kaldırmaya yetmediği gibi, “*hakikatin başka bir yerde saklı olduğu*” fikrinin zihinlerde yeşermesine de engel olamamaktadır (Taguieff, 2006: 42). Kompo teorilerinde “*bizden bir şeyler saklıyorlar*” fikri, “*verili durum ya da değişim kimin yararına*” sorusuyla desteklenerek basit bir muhakeme denklemine parçası haline geldiğinde, kompo teorileri insanları ikna etme gücü kazanmaya

başladığı gibi, aynı zamanda bir anlam krizinin yaşandığı belirsizlik çağında insanlarda olayların akışını takip edebilecekleri sözde entellektüel bir kapasiteye sahip olma hissi de uyardırmaktadır (Taguieff, 2006: 48). Zira işaretler her zaman dikkatimizi çekmeden gözümüzün önünde dururken, komplo teorileri bu işaretlerden hareketle birbirinden bağımsızmış gibi görünen olguları bir araya getirerek büyük resmi görünür ve anlamlı kılmaktadırlar. Bu durum söz konusu komplo teorisine inanan kişi için belirsizliğin ortadan kalkmasına ve hakikatin önündeki sis perdesinin kaybolmasına hizmet ettiği ölçüde komplo teorilerini cazip hale getirmektedir. Taguieff'e göre komplo teorilerinin bu belirsizliği ortadan kaldırma gücü, aslında başka bir paradoksa işaret etmektedir; çünkü görünen komplonun arkasında görünmeyen başka bir komplonun varlığı fikri, belirsizliği yeniden tetikleyerek endişeyi arttırmaktadır (Taguieff, 2006: 48). Zira komploların varlığına inanan kişi, bir komployu ifşa ederek belirsizliği ortadan kaldırdığını düşündüğü anda, başka bir komplonun varlığına iman ederek şüphe ve vehimlerini bertaraf edebilme kapasitesini tamamen kaybederek belirsizlik döngüsüne kendisini hapsedmektedir. Komplocu tahayyülün kurguladığı bu kısır döngü Taguieff'e göre iki aksiyom üzerine kurulmuştur; "*Hakiki iktidar gizli bir iktidardır*" ve "*Gerçek iktidar hakikati saklama ve gerçeğin üzerini örtme gücüne sahiptir*" (Taguieff, 2005: 78). Bu aynı zamanda her türlü müessif hâdisenin müellifi olarak meşum ve menhus maksatlarla dünyayı yöneten gizli güçlerin, grupların ya da cemiyetlerin olayların akışını perde arkasından kontrol ettiği kanısını da popüler düzeyde tahkim etmektedir. Bununla birlikte, tesadüften çok bir planın varlığına işaret eden komplocu inanışlar, söz konusu planı üç kurucu ilke üzerinden anlamlı kılmaya çalışırlar: "*Hiçbir şey kazara meydana gelmez, buna karşın vuku bulan her şey belli bir iradenin sonucudur*", "*hiçbir şey görüldüğü gibi değildir*" ve "*her şey birbirine bağlıdır*" (Barkun, 2003: 3-4). Kendimizi bu plana karşı ancak uğursuz amaçlara sahip olan gizli cemiyetleri, amaçlarını, onlara hizmet eden kişileri ifşa ederek ve bunların tertipleedikleri tüm fitne ve fesadı ortaya çıkararak koruyabiliriz (Taguieff, 2005: 80).

Bir plan çerçevesinde olayların akışını perde arkasından kontrol eden gizli cemiyetlerin varlığına olan inanç, Taguieff'e göre Tarih'in öngörülemezliğini ortadan kaldırdığı gibi, bugünü anlamamızı ve yarın için öngöründe bulunabilmemizi sağlayan bir işleve de sahiptir (Taguieff, 2005: 80). Komplo teorilerinin söz konusu işlevi aslında Tarih'in ve sosyolojinin sonunu muştulamaktadır; zira tüm dünyanın yönetiminin yüzyıllardır varlığını sürdüren gizli bir cemiyetin ya da Siyon Bilgeleri Protokollerinde gördüğümüz üzere bir etno-dinsel grubun tekelinde olduğu ilkesini merkezine yerleştiren bu muhakeme tarzı çerçevesinde, Tarih olayların kontrolünü elinde bulunduran gizli cemiyetlerin tertiplerinin bir toplamına indirgenirken³³, sosyoloji ise toplumsal aktörlerin iradesinin yok sayıldığı ve toplumsallığın azınlık bir grubun mühendislik harikası gizli planlarının matematiksel kesinliği karşısında ortadan kaybolduğu epistemolojik temelden mahrum anlamsız bir disipline dönüşmektedir. Bu nedenle Gezi Olayları çerçevesinde yakinen gözlemlediğimiz üzere, komplo teorilerinden hareketle muhakemede bulunulduğu vakit, tarihsel ve sosyolojik gerçeklik çoğu zaman çarpıtılmakta, hatta küçümseyici bir dille yok sayılmaktadır. Komplo teorilerine sosyolojik anlamda ilk ilgi gösteren araştırmacılardan birisi olan Karl Popper da benzer bir şekilde komplo teorilerinin tüm toplumsal olayları, özellikle savaş, işsizlik, fakirlik, kıtlık gibi hoş karşılanmayan kötü olayları, bir takım kişi ya da grupların tertiplediği planların neticesi olarak okuma eğiliminde olduğunu belirtmektedir (Popper, 1985). Dolayısıyla tarihsel ya da sosyolojik hâdisat, komplo teorileri marifetiyle kimlikleri gizli bir takım kişi, grup ya da cemiyetin iradi eylemleri olarak açıklanmaktadır. Dahası komplo teorileri manici (*manicheist*) bir dünya vizyonuna sahip olup (Taguieff, 2005: 90, Barkun, 2003: 4), vuku bulan her türlü menfur hâdiseyi aydınlık ve

karanlık, iyi ve kötü güçler arasında devam eden mücadele çerçevesinde anlamlandırmakta ve bunları şeytani güçlerin Şer emellerinin bir parçası olarak algılamaktadırlar. Peki bu şeytani güçlerle Yahudiler nasıl özdeşleştirilmektedirler?

Esasında bu özdeşleştirme basit bir tarihsel model çerçevesinde işlemekte olup, temelinde gizli cemiyetlerle Yahudiler arasında simbiyotik bir ilişkiyi varsaymaktadır. Söz konusu model, Fransız Devrimi'nin bir Yahudi-mason komplosu olarak tasvir eden Katolik yazınına hareket noktası kabul ettikten sonra, Cizvitler, Baviera Illuminatisi ve Tapınak Şövalyeleri'yle başlayıp oradan Council on Foreign Relations, Bilderberg ve Trilateral Komisyon'a varana dek tüm bu yapıları jeneolojik bir silsile dahilinde Yahudilik ve Masonluk ortak paydası etrafında bir araya getirmektedir. Aynı mantıksal şema Tarih'i doğrusal bir çizgi üzerinden ilerleterek Fransız Devrimi'nden Bolşevizm ve Nazizm'e kadar tüm uluslararası büyük hadiseleri birbirinin devamı, aynı büyük oyunun parçası ve aynı küçük grubun entrikaları olarak okumayı tercih etmektedir. Buradaki tek değişiklik konjonktüre bağlı olarak "Yahudi komplosu" tamlamasındaki tamlayanın yol arkadaşıdır; zira bu Yahudi-mason olabileceği gibi Yahudi-bolşevik, Yahudi-kapitalist, Amerikan-siyonist gibi farklı şekillerde formüle edilebilmektedir (Taguieff, 2006: 35). Bununla birlikte, komplocu literatür içinde de komplocunun esas aktörü olarak Yahudi'nin rolü de zamanla dönüşüme uğramıştır; milli bünyeye sızmış yabancı bir unsur ya da azınlık bir grubun mensubu olarak Yahudi figürünün ana aktör olduğu komplo teorilerinden II. Dünya Savaşı sonrası komplocu kültürde hakim olan yönetici elitlerin birinci planda olduğu komplo teorilerine doğru bir geçiş gerçekleşmiştir. Bu geçiş esnasında daha yerel özellikler gösteren Yahudi figürü küresel ölçekte planlar gerçekleştirebilen ve tüm hükümetlerin üzerinde etki sahibi daha kozmopolit başka bir Yahudi figürüyle ikame edilmeye başlanmıştır. Bu alandaki literatürü titizlikle tarayan Taguieff, Yahudilerin dünya çapındaki eylem planı olarak algılanan Siyon Bilgeleri Protokolleri'nin bu noktadaki kurucu rolü dolayısıyla söz konusu esere geniş bir yer ayırmaktadır.

Taguieff'e göre Kıta Avrupa'sında ve özellikle sanayici Henry Ford'un büyük çabalarıyla ABD'de geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan, bunu müteakip sürekli yeni baskıları yapılan ve tarihsel anlamda artık sahteliği şüphe götürmeyen Siyon Bilgeleri Protokolleri küresel Yahudi komplosu mitinin temelini oluşturmaktadır.³⁴ 1900'lerin başında Çarlık Rusya'sında liberal anlamda bir modernleşme hamlesini gerçekleştirmeye yönelik her türlü girişimi bir Yahudi-mason projesi olarak okuyan ve Çar'ın gizli polisi tarafından bir propaganda aracı olarak imal edilmiş olan Siyon Bilgeleri Protokolleri'nin temel gayesi söz konusu modernleşme hareketini engellemektir. Taguieff'e göre bu durum Rusya'da, Hristiyanlıktan ve Rusluktan uzaklaşma olarak okunabilecek bir Yahudileşme sürecinin parçası olarak okunduğu için, Siyon Bilgeleri Protokolleri Rus antisemitlerinin elinde -özellikle hanedan ailesinin temmuz 1918'de öldürülmesinden sonra- ideolojik bir silah vasfı kazanıp beynelmilel Yahudi komplosunun temel vektörü haline dönüşerek tüm dünyaya yayılmış ve Yahudilerin tüm dünyada şeytana özgü vasıflarla nitelendirilmesinin kapılarını sonuna kadar açan radikal antisemit sağ literatürün değirmenine su taşımıştır (Taguieff, 2006: 119-121). Bu çerçevede popüler düzeyde Siyonizm, bir Yahudi dünya hakimiyet projesi olarak yerleşirken, tüm uluslararası sistemin bilhassa "300 Efendi" retoriği marifetiyle Yahudi-mason ortak paydasında buluşan küçük bir grup tarafından yönetildiği tezi de yaygın bir tevatüre dönüşmüştür. İki Dünya Savaşı arası dönemde ise 1929 dünya ekonomik buhranının müsebbibi olarak Yahudilerle uluslararası finans arasında var olduğu iddia edilen suç ortaklığı da çokça kullanılan bir argüman olarak tedavüle girmiştir (Taguieff, 2006: 141-142). Bu durumun Yahudilerin sınır tanımayan ulus-

lararası finansal güç klişesi temelinde popüler düzeyde stigmatize edilmesinde kalıcı etkileri olduğunu da belirtelim.

Özellikle 1918-24 arasında üretilen ve 1945 sonrası dönemde güncellenen “Yahudilerin şeytani emelleri retoriği” üzerine bina edilen antisemit komplocu literatüre özgü temaların daha yakın zamanda İslamcı hareket tarafından benimsenmesi, Taguieff’i şaşkırtan kritik noktalardan birisi olarak öne çıkmaktadır (Taguieff, 2005: 96). Zira İslamcı antisemit söylem Taguieff’e göre bir yandan Avrupa radikal sağından mühlhem Holocaust’un hiçbir zaman gerçekleşmediği ya da Yahudiler tarafından Holocaust’un ticarileştirilerek paraya tahvil edildiği (*Holocaust-business*) tezlerini benimserken, diğer yandan da “küresel Yahudi komplosunu” ifşa etmeye girişmiştir (Taguieff, 2006: 151-153). Daha önce de belirttiğimiz gibi Taguieff’in İkinci İntifada ve 11 Eylül Saldırıları sonrasında antisemitizmin nicel ve nitel dönüşüme uğramasında radikal İslam’a merkezi bir rol biçmesi ve bu anlamda kullandığı dili değiştirmesi yine bu eserinde de dikkatimizi çeken ayırt edici hususlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İsrail-Filistin meselesi bağlamında gerek siyasal İslamcılar, gerekse sol aktörler tarafından “Filistin kırımı” (*palestinocide*), “Arap kırımı” (*arabocide*), “İslam kırımı” (*islamocide*) gibi kavramların Siyonist projeyi tanımlayan unsurlar olarak siyasal dile tercüme edilmesi neticesinde tüm dünyada antisyonist bir hareketin tetiklendiğine dikkat çeken Taguieff’in, Avrupa radikal sağı tarafından sıklıkla dile getirilen islamofobik söylem konusunda sessiz kalması ve bu hususu görmezden gelmesi eleştirilmesi gereken konuların başında gelmektedir. Yine Taguieff’in islamofobi ve judeofobi arasında diyalojik bir ilişki kurmaktan sakınması ve Fransız banliyölerindeki Müslüman gençlerin içinde buldukları yabancılaşmayı sosyo-ekonomik koşullar ve Fransız toplumunda maruz kaldıkları ayrımcılık bağlamında daha sosyolojik bir zemin üzerinden tartışmayı tercih etmemesi, çalışmasının eksiklikleri arasında sayılabilir.³⁵ Kuşkusuz burada bir sosyal bilimcinin neden bir konuyu diğerine tercih ettiğini sorgulamak yerine, Taguieff’in entellektüel ve akademik kariyeri boyunca eşit mesafede durduğu ve diyalojik bir şekilde çalışmayı tercih ettiği iki konudan birini belli bir zaman sonra diğerini “ötekileştirerek” çalışmayı tercih etmesini yöneme ilişkin bir eleştiri olarak dile getirdiğimizi hatırlatmak isteriz.

Bununla birlikte bazı araştırmacılar, Taguieff ve Finkelkraut gibi yeni antisemitizm olgusuna dikkat çekmek isteyen kamusal figürleri panik yaratmakla (*alarmist* olmakla) itham ederek, yeni antisemitizm kavramının kamusal alanda tartışılmaya başlanmasının zamanlamasını manidar bulduklarını ifade etmektedirler. Bu minvalde Fransa’da yaşayan Müslümanlar ve Yahudiler arasındaki ilişkiyi post-kolonyalist bir bağlamda okumayı tercih eden Paul A. Silverstein, 11 Eylül saldırılarını takip eden dönemde yeni antisemitizme dikkat çekmek isteyen entellektüellerin eserlerinin islamofobik olarak nitelendirilemeyeceği, özü itibarıyla Fransız Müslümanlarının tam anlamıyla Fransız yurttaşı olmalarını amaçlayan hükümet politikalarına karşı düşmanca bir reaksiyon olarak değerlendirilebileceği kanısındadır; zira Silverstein’a göre yeni antisemitizm tartışmasının, Fransa’da İslam dininin devlet eliyle “*Fransa İslam Dini Konseyi*”³⁶ bünyesinde kurumsallaştırılması çalışmalarının yapıldığı dönemde gündeme gelmesi tesadüf olarak değerlendirilemez (Silverstein, 2010: 161-162). Bu nedenle yeni antisemitizm konusundaki literatür Silverstein tarafından “Müslümanların Cumhuriyet’in masasında Yahudilerle aynı şartlarda temsil edilmesine” karşı Fransız Yahudileri tarafından geliştirilen bir tepki olarak okunmaktadır. Benzer şekilde Yahudileri ve kurumlarını hedef alan her türlü sözlü ve fiziksel saldırının, özünde antisemit bir motivasyonla işlendiği karinesini merkeze alan ve bu noktadan hareketle bir “*homo islamicus antisemiticus*” yaratan yeni antisemitizm tartışması, bazı yazarlar tarafından islamofobinin Fransa’da ivme kazanan yeni bir formu ola-

rak da yorumlanmaktadır.³⁷ Kuşkusuz antisemitizm ve radikal İslam arasında Fransa özelinde toplumsal tahayyülde böyle bir illiyet bağının kurulmasını pekiştiren son dönemde meydana gelmiş birtakım hadiselerin toplumsal yankısının önemini de bu noktada hatırlatmalıyız. Bunlar arasında merkezi öneme haiz “*Ilan Halimi Olayı*” olarak adlandırılan hadisenin olumsuz etkisi bu bağlamda zikredilebilir; öyle ki Ilan Halimi isimli Fransız yurttaşı Yahudi bir gencin, Ocak 2006 tarihinde Paris yakınlarında Müslüman kökenli bir grup tarafından fidye istemek amacıyla kaçırılması ve işkence edilerek öldürülmesi Fransız toplumu üzerinde travmatik bir etki yaratmıştır. Zira söz konusu kaçırılma olayının toplumsal kalıpyargılara uygun bir şekilde Yahudilik ve para arasında kurulan organik ilişki doğrultusunda, Ilan Halimi'nin sırf Yahudi olması nedeniyle zengin olması gerektiği varsayımından hareketle gerçekleştirildiğini hemen belirtelim.

Antisemitizm-İslam ilişkisi ekseninde Taguieff'i eleştirebileceğimiz bir başka nokta, Fransız kamuoyunda sert tartışmalara yol açmış olan ve bugün Fransa'da “*Muhammed Al-Dura Olayı*” olarak bilinen polemik çerçevesinde aldığı kuşkucu pozisyon çerçevesinde somutlaşmaktadır. Her ne kadar “*L'imaginaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*” başlıklı çalışmasında Taguieff, Muhammed Al-Dura Olayı'na söz konusu olayın radikal İslamcı çevreler tarafından İsrail'in “şeytanileştirilmesi” yolunda araçsallaştırılması bağlamında değinse de (Taguieff, 2006: 176 vd.), bu konu üzerine yazdığı başka bir makalesinde (Taguieff, 2007)³⁸, okuduğunuz bu metnin yazılmasına vesile olan eserinin sorunsalını oluşturan komplocu düşüncenin tuzağına düşmüş gibi görünmektedir. Hatırlanacağı gibi İkinci İntifada'nın hemen başında 2000 yılı Eylül ayında Filistin Güvenlik Güçleri ve İsrail Ordusu arasında meydana gelen bir çatışmanın ortasında kalan ve can havliyle babasıyla birlikte bir duvarın dibine sığınan 12 yaşındaki Filistinli Muhammed Al-Dura'nın hayatını kaybetmesine sebep olan olayın görüntüleri hızlı bir şekilde tüm dünya televizyonlarında yayınlanarak İsrail karşıtı küresel bir dalganın harekete geçmesini tetiklemişti. İlk olarak Fransız televizyon kanalı France 2 tarafından yayınlanan bu görüntüler, İsrail'in bölgede uyguladığı şiddet politikalarının en önemli kanıtı haline gelirken, hayatını kaybeden Muhammed Al-Dura ise tüm dünyada, özellikle Müslüman ülkelerde, Filistin Direnişi'nin sembolü haline dönüşmüştü. Yine söz konusu olay, Taguieff'in antisemitizmin dönüşerek judeofobinin ortaya çıkmasını hazırlayan sürecinin en önemli semptomlarından birisi olarak gösterdiği ve antisemitizmin Sol'a sirayet etmesi olarak okuduğu ama esasında İsrail-Filistin meselesi bağlamında Sol'un eleştirel bir tutum takınması olarak okumamız gereken yeni bir siyasal konfigürasyona sebep olmuştur. ABD'nin İsrail'in şiddet odaklı politikalarını desteklemesiyle siyasal alandaki sol aktörlerin İsrail-Filistin meselesine dair konumlarını yeniden gözden geçirdiği bu süreç, genelde bir hastalık olarak kabul edilen antisemitizmin ABD karşıtlığıyla mecz edilerek Sol'a metastaz yapması olarak okunduğu ölçüde, Taguieff gibi entellektüelleri antisemitizmin yükselişi konusunda endişeye sevk etmiştir.³⁹ Bu bağlamda Taguieff ve yeni antisemitizm konusunda angaje olan bazı kamusal figürler komplocu vehimlere kapılarak Muhammed Al-Dura Olayı'nın bir düzmece, bir kurgu, hatta Yahudi karşıtı bir mizansen olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Muhammed Al-Dura'nın İsrail Ordusu'nun ateşi sonucu değil de Filistin güçlerinin kurşunu sonucu öldüğü iddiasından, Muhammed Al-Dura'nın öldüğüne dair herhangi bir kanıtın olmadığı iddiasına kadar birçok görüş kamuoyunda tartışmaya açılırken, konu yargıya taşınmış ve uzun yargı sürecinden sonra Temyiz Mahkemesi 2013 Haziran'ında verdiği kararla France 2 kanalını ve olayı görüntüleyen kanal muhabirini karaladığı gerekçesiyle olayın düzmece olduğunu iddia eden Philippe Karsenty'yi tazminat ödemeye mahkum etmiştir. Muhammed Al-Dura Olayı'nı “uluslararası boyuta sahip bir anti-siyonist propaganda operasyonu” olarak değerlendiren Ta-

guieff, söz konusu olayı Ortaçağ'dan beri Yahudiler üzerine üretilen en önemli karalamalardan birisi olan Fısh (Pesah) Bayramı'nda yapılan hamursuz ekmeğinin içine Hristiyan çocuk kanı akıtıldığı söylentisinin Muhammed Al-Dura üzerinden modern zamanlarda başka bir formda yeniden üretilerek çocuk katlinin bir Yahudi ritüeli olduğu fikrinin toplumsal tahayyülde kolektif Yahudi olarak İsrail Devleti'ne atfedilmesine ve tüm Yahudilerin suçlu oldukları fikrinin pekiştirilmesine neden olduğu görüşündedir (Taguieff, 2007). Yahudi karşıtı bir hareketi tetiklediği ve sonrasında Yahudilere karşı gerçekleştirilen şiddet içerikli eylemleri meşrulaştırdığı oranda Taguieff, Muhammed Al-Dura Olayı'na şüpheli yaklaşarak olayın gerçek olma ihtimalini hesaba katmamış, bunu peşinen reddetmiş ve bunun küresel entellektüel ve medyatik bir operasyon olduğu fikrini benimseyerek çok eleştirdiği komplocu vehimlerin cazibesine kapılmış görünmektedir.

Son Söz

Taguieff'in altını çizdiği gibi Şeytanın varlığına olan inancın gittikçe azaldığı seküler zamanlarda, modern insanın her yerde şeytanı görmesi (Taguieff, 2005: 106) ve bu çerçevede Şeytana ilişkin niteliklerin Yahudilere atfedilerek Şeytanı Yahudiler üzerinden ete kemiğe büründürme eğilimi, yine Yahudilerin bu şeytanlaştırılma sürecinde komplo teorilerinin en önemli aktörü haline getirilmesi ve yeni judeofobi kuşkusuz üzerinde dikkatle durmamız gereken konular olmakla birlikte, olguları daha net biçimde tanımlayabilmemiz için Yahudi, Siyonist ve İsrail kavramlarını birbirinden titizlikle ayırmamız gerekiyor. Tanıl Bora'nın Türk Sağı için kullandığı "maddenin üç hali" metaforunu ödünç alırsak (Bora, 1998)⁴⁰, antisemitizm, anti-siyonizm, anti-İsrailizm kavramları arasındaki ilişki çerçevesinde bu üç olgunun termostatik bir şekilde birbirinden bağımsız olarak aynı anda var olabilen olgular mı olduğu, yoksa belli koşullar altında maddenin halleri gibi termodinamik bir şekilde birinin diğerine dönüştüğü bir yapıya mı sahip oldukları konusu, ancak kavramların tanımına ilişkin araştırmacılar tarafından takınılacak ortak bir tutum neticesinde aydınlığa kavuşturulacaktır. Dahası bu durum yeni antisemitizm ya da Taguieff'in ifadesiyle yeni judeofobi kavramlarının daha analitik ve bilimsel bir nitelik kazanmasına da hizmet edecektir. Kavramların bu şekilde billurlaşarak karşılık geldiği toplumsal olgu çerçevesinde sınırlarının net bir şekilde çizilmesi aynı zamanda, her ne kadar İsrail'in bölge politikalarını eleştirirken İsrail hükümetini ve Musevileri birbirinden ayırma konusunda titizlik gösterse de, özellikle Davos konuşmasıyla başlayıp Mavi Marmara Olayı ve Siyonizmi insanlık suçu olarak nitelemesiyle tırmanan ve son olarak Mısır'daki darbeyi İsrail'e bağlaması sonucu en üst seviyesine ulaşan süreçte uluslararası medya tarafından sıklıkla antisemit olmakla itham edilen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve AKP hükümetinin, nerede İsrail devletinin politikalarını eleştirdiğini, nerede ise Türk Sağı'nın kodlarına işlemiş bulunan antisemitizmin tuzağına düştüğünü de daha net bir şekilde saptayabilmemizi sağlayacaktır. Hem ulusal, hem de uluslararası medyada Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın otoriterleştiği yönündeki eleştirilerin güçlü bir şekilde ifade edildiği bir dönemde⁴¹, Başbakan Yardımcısı'nın Gezi Olaylarını açıklamak için Yahudi Komplosu tezini ileri sürmesi ve bunun medyanın büyük bir kısmı tarafından benimsenerek popüler desteğe mazhar kılınmak istenmesi⁴², Daniel Pipes'in Ortadoğu'daki otoriter siyasi rejimlerle komplo teorilerinin yaygınlığı arasında kurmuş olduğu nedensellik ilişkisini, Türkiye örneği özelinde bir kez daha düşünmeye bizi sevk etmektedir. Zira şeffaflığın ve haber alma özgürlüğünün demokratik bir ilke olarak benimsenmediği ve "biriğe hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyduğumuz bu günlerde" söyleminin toplumsal olayların sosyolojik kökenlerini anlamak yerine hızlı

bir şekilde tedavüle sokulduğu siyasal rejimlerde, komplo teorileri hâlâ bir gerçeklerden kaçış ve gerçeklerin çarpıtılarak siyaseten hayatta kalma stratejisi olarak siyasal iktidarların medet umdukları “imdat kolu” işlevini yerine getirmeye devam etmektedirler. Türk siyasal alanının aktörleri ister eski olanı temsil etsinler, isterse yeni bir dil kullandıkları iddiasında bulunsunlar her durumda siyasal ve toplumsal olguları anlamlandırmak konusunda komplo teorilerine başvurmaktan kendilerini alıkoyamadıkları için “*komplotoman*” bir tavır sergilemektedirler. Kuşkusuz bu sürekli hırsızlık yapan birisinin yaptığı mazur göstermek adına kleptomane olduğunu iddia etmesine benzer bir şekilde siyasal aktörlerce bir mazeret olarak kullanılabilir. Fakat hırsızın böyle bir nedeni ileri sürebilmesi için önce hırsızlık yaptığını kabul etmesi gerekir. Türk siyasal alanının aktörlerinin komplocu vehimlere kapıldıklarını kabul etmek yerine, Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay’ın yaptığı gibi “yanlış anlaşıldıklarını, sözlerinin çarpıtıldığını” ifade etmesi daha bilindik ve basit bir siyaseten hayatta kalma stratejisi olarak sürekli olarak siyasal alanın gündelik işleyişi çerçevesinde herhangi bir tepkiye maruz kalmadan yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda başka bir siyaseten hayatta kalma stratejisi olarak, Gezi Olaylarının arkasındaki “uluslararası lobiye” Lufthansa ya da twitter’ın eklenmesi örneklerinde gördüğümüz üzere ileri sürülen komplo teorisinin farklı tali komplo anlatılarıyla desteklenmesi yolunun tercih edilmesini de zikredebiliriz. Bununla birlikte, daha agresif bir tavır takınılarak, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın telekinezi yöntemiyle öldürülmeye çalışıldığı komplosunu dillendiren Yiğit Bulut’un başbakan başdanışmanı olarak atanması örneğinde gördüğümüz üzere karşı atağa da geçilebilir. Bu nedenle Türkiye’de siyasal aktörlerin “komplotoman” olduklarını kabul etmek yerine gerçeği çarpıtmayı tercih etmelerinin siyaseten daha az maliyetli olduğunu ileri sürebiliriz; zira “yeni bir siyasal dil, yeni bir siyasal alan” söyleminin tüm ağırlığına rağmen, “basitleştirmek”, “ifşa etmek” ve “gizemini çözmek” kavramları etrafında çözümlenmeye çalıştığımız komplo teorileri, Türkiye’de siyasal iletişimin ve hegemonik siyasal dilin vazgeçilmezi olarak dayanılmaz cazibesini özenle korumaya devam ediyor.

Notlar

- 1 “Atalay: Gezi Parkı Yahudi Diasporası İşi”, *Yeni Şafak*, 1 Temmuz 2013; “Musevi Cemaati’nden Atalay’ın İddiasına Yanıt”, *Radikal*, 2 Temmuz 2013; Barak RAVID, “Turkey Deputy PM: Jewish Diaspora behind unrest against Erdogan Regime”, *Haaretz*, 2 Temmuz 2013; Barak RAVID, “Turkish Jews express fears after Deputy PM links Jewish diaspora to protests”, *Haaretz*, 2 Temmuz 2013; Laure MARCHAND, “Les Juifs turcs accuses de mener la fronde contre Erdogan”, *Le Figaro*, 10 Temmuz 2013.
- 2 Şunu belirtmemiz gerekir ki, bu süreç toplumsal hareketlerin ve demokratik hak taleplerinin “marjinal gruplarla” özdeşleştirildiği daha makro bir sürecin bir dip akıntısı olarak ilerlemektedir. Giderek daha sık bir şekilde gözlemlendiğimiz üzere iktidarın siyasal ajandasıyla çelişen bu tarz talepler, bu şekilde gayri-meşrulaştırılarak bir güvenlik sorunu olarak kolluk kuvvetlerine tahvil edilmektedir. Söz konusu siyaset yapma biçimi esas itibarıyla siyasal iktidarın milletin gerçek temsilcilerinin elinde olduğu bir siyasal alan kurguladığı ölçüde, toplumsal hareketleri milli bünyeye zararlı sızma faaliyetleri olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla toplumsal olan milli olan karşısında marjinalleştirilmektedir, zira sandık dışında toplumsal ve siyasal olanın ifade edilebileceği başka bir araç/meکان/meکانizma bu siyasal anlayışta öngörülmemektedir.
- 3 Her ne kadar zahiri ve batını olmak üzere weberyen anlamda iki farklı ideal tipten bahsediyor olsak da, toplumsal tahayyülde bu iki kategorinin aynı pota içinde eritilerek çok daha güçlü korku unsurlarının yaratıldığı durumlarla da sıklıkla karşılaşmaktayız. Özellikle ABD’nin Irak işgalinden sonra bölgenin kuzeyinde embriyoner de olsa bir Kürt Devleti’nin ortaya çıkma ihtimalinin Türk milliyetçiliğinin korkularını beslediği bir bağlamda, Mesut Barzani’nin soyağacı üzerinden Yahudilerin ve Kürtlerin aynı “Şer’in” iki bileşeni olarak “Yahudi Kürtler” amalgamı etrafında bir araya getirildiğini bu vesileyle hatırlatabiliriz. Söz konusu amalgam kuşkusuz bölünme korkusu üzerinden operasyonel hale gelmektedir; zira daha kuvvetli hale getirilen bu melez düşman kategorisi, Kürtlerin toprak taleplerini Yahudilerin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde geniş topraklar satın aldıkları yönündeki yaygın tevaturle eklemlenerek popüler düzeyde inandırıcılık kazanmıştır. “Yahudi Kürtler” konusunda bkz. Mesut YEĞEN, “Jewish-Kurds or the New Frontiers of Turkishness”, *Patterns of Prejudice*, cilt 41, sayı 1, 2007, ss.1-20. Bununla birlikte Masonluğun gizlilik esasına dayalı örgütlenme biçiminin, mason örgütlerinin popüler düzeyde komploların faili olarak kurgulanmasında doğrudan etkili olduğunu ve bu anlamda Türk Sağının “Ötekileri” arasında müstesna bir yere sahip olduğunu belirten bir çalışma için bkz. Aylin ÖZMAN, Kadir DEDE, “Türk Sağı ve Masonluğun Söylemsel İnşası: İktidar, Bilinmezlik, Komplö”, in İnci ÖZKAN KERESTECİOĞLU, Güven Gürkan ÖZTAN, *Türk Sağı. Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul, İletişim, 2012, ss.169-201. Benzer bir şekilde komplocu tahayyül ve Dönmeler/Sabetaycılık arasındaki ilişki için bkz. Türkay NEFES, *Conceptualizing and Understanding the Contemporary Popularity of Conspiracy Theories: Re-thinking Karl Popper*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2005; Türkay Salim NEFES, “The History of the Social Constructions of Dönmes (Converts)”, *Journal of Historical Sociology*, cilt 25, sayı 3, 2012, ss.413-439.
- 4 Siyon Ekabirinin Kaideleri olarak da bilinen ve günümüzde Siyon Bilgeleri Protokolleri adıyla popülerleşmiş olan propaganda amaçlı düzmece metinden esinlenerek bu durumu zekice başlığına taşıyan bir değerlendirme için bkz. Piotr ZALEWSKI, “Protocols of the Interest Rate Lobby”, *Foreign Policy*, 26 Haziran 2013.
- 5 Şunu ifade etmek gerekir ki genelde Ortadoğu’da, özelde ise Türkiye örneğinde antisemit söylem esas itibarıyla Avrupa Sağı kaynaklı eserlerin tercümesinden beslendiği gibi, temel argümanlarını da buradan devşirmektedir. Bu durumun en çarpıcı örneği Rusya’da Çarın gerçekleştirmek istediği liberal reformları engellemek için Çar’ın gizli polis teşkilatı olan “Okhrana” tarafından propaganda amacıyla 20. yüzyılın başında Paris’te “üretilen” “Siyon Bilgeleri Protokolleri”dir.

Ortadoğu coğrafyasında söz konusu eserlerin tercümesini ve yayını hızlandıran etmen kuşkusuz Filistin toprakları üzerinde İsrail Devleti'nin kurulmuş olmasıdır. Bununla birlikte Türkiye örneğinde cumhuriyetin erken döneminde ulus-devlet inşası esnasında yurttaşlığın etno-dinsel sınırlarının zaman zaman sivik değerlerin aleyhine genişlemesi antisemit bir söylemin Türkiye'de mevzi kazanmasına ön ayak olmuştur. Türk Sağ'ının, özellikle 1940'larda milliyetçi kanadının, 1970 sonrasında ise İslamcı kanadının, antisemitizmi söylemsel repertuarlarının temel motiflerinden biri olarak benimsemesi de antisemitizmin Türk Sağ'ının siyasal diline ve tahayyülüne kesin ve kalıcı olarak yerleştiğinin en belirgin işareti olarak okunabilir. Benzer şekilde Jacob Landau da gerek Osmanlı'da gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nde antisemitizmin yaygın olmadığını buna karşın özellikle 1970'li yıllarla beraber siyasal eylemliliklerini dramatik bir şekilde arttıran aşırı milliyetçi sağın ve siyasal İslam'ın sözcülerinin antisemit söylemin bayraktarlığını yaptıklarını ifade etmektedir. Bkz. Jacob M. LANDAU, "The Dönmes: Crypto-Jews under Turkish Rule", *Jewish Political Studies Review*, cilt 19, sayı 1-2, 2007; Jacob M. LANDAU, "Muslim Turkish Attitudes towards Jews, Zionism and Israel", *Die Welt des Islam*, cilt 28, 1988, ss.291-300. Buna karşın çalışmalarında yurttaşlık kavramını sorunsallaştıran Rifat Balı'nın artık bir külliyyat niteliği kazanan eserleri resmi söylemin aksine Türkiye'deki ırkçılığın ve antisemitizmin marjinal olmanın ötesinde ciddi bir toplumsal ve siyasal zemine sahip olduğunu ileri sürerken, devlet ve Yahudiler arasındaki ilişkinin "ikircikli" niteliğine de dikkat çekmektedir. Aynı minvalde Bali bir makalesine de başlık olarak seçtiği üzere, Türkiye'de hangi ideolojik kökenden olursa olsun siyasal seçkinlerin ve aydınların Türkiye'deki antisemitizmi inkar etme noktasında bulduklarını, özellikle son yıllarda Dönmeler üzerinden genişleyen seçere çıkarmaya dayalı neşriyat faaliyetlerinin düpedüz antisemit bir içerik taşımaya rağmen görmezden gelindiğini hatırlatarak Türkiye'nin en iyi gizlenen sırrının antisemitizm olduğu iddiasında bulunmaktadır. Bkz. Rifat N. BALI, *Bir Türkleştirme Serüveni: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri*, İstanbul, İletişim, 1999; Rifat N. BALI, *Musa'nın Evlaları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001; Rifat N. BALI, *Devletin Yahudileri ve 'Öteki Yahudi'*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004; Rifat N. BALI, *Devletin Örnek Yurttaşları 1950-2003: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri*, İstanbul, Kitapevi, 2009; Rifat N. BALI, "Türkiye'nin En İyi Gizlenen Sırrı: Antisemitizm", *Anarşist*, sayı 10, ocak-şubat 2004, ss.17-18. Türkiye'de yurttaşlığın etno-dinsel sınırları ve gayrimüslimlerin durumu ile ilgili önemli bir çalışma için bkz. Soner CAGAPTAY, *İslam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey. Who is Turk?*, London and New York, Routledge, 2006.

- 6 Daniel Pipes'in eseri Arap Ortadoğusu'nda komplo teorilerinin önemi ve bunun siyasal tezahürleri konusunda öncü bir çalışma olmakla beraber, temel kaygı olarak antisemitizmi benimsemiş olması ve Ortadoğu'da komplo teorilerinin ivme kazanmasının ardındaki siyasal dinamikleri yeterince irdelememiş olması nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından "polemik" bir çalışma olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Matthew GREY, "Political Culture, Political Dynamics and Conspiracism in Arab Middle East", in Arndt GRAF, Schirin FATHI and Ludwig PAUL (der.), *Orientalism & Conspiracy. Politics and Conspiracy Theory in the Islamic World. Essays in Honor of Sadik J. Al-Azm*, London and New York, I.B.Tauris, 2011, s.105. Her ne kadar Daniel Pipes komplo teorilerinin Ortadoğu/Arap siyasetini anlamada anahtar bir işleve sahip olduğunu öne sürdüğü çalışmalarıyla alanın öncü ismi olarak görülse de, Suriye kökenli Alman siyaset bilimci Bassam Tibi'nin komplo'nun Arapça karşılığı olan "*Al-Muamarah*" kavramını başlığına taşıdığı Almanca yayınlanan çalışması da bu alanın öncüleri arasındadır. Daniel Pipes'in çalışması gibi oryantalist olmakla eleştirilen bu eser, komplo teorilerinin Arap coğrafyasında rağbet görmesinin arkasında tamamlanamamış bir proje olarak "modernleşme sürecini" işaret ettiği ölçüde, "gelişmeci" bir yaklaşımı benimsediği ileri sürülebilir. Buna karşın tam da modernleşme sürecine bir tepki olarak bir iletişim biçimi olarak komplo teorilerinin Ortadoğu coğrafyasında yeşermesinin arkasındaki temel saik üzerinde durmaması ve özellikle dünyanın başka coğrafyalarından bilhassa gelişmiş demokrasilerden farklı olarak komplo teorileri ve birbirinin yerine kullandığı Arap ve Müslüman dünyaları arasında içsel bir ilişki olduğu noktasından hareketle değerlendirmelerde bulunması, Tibi'nin çalışmasının oryantalist olmakla suçlanmasını da beraberinde getirmiştir. Daniel Pipes'in çalışmalarının ve Almanca ve

- Arapça baskıları bulunduğu için ne yazık ki inceleme imkanı bulamadığımız Bassam Tibi'nin çalışmasının "sıkı" bir eleştirisi için bkz. Karin HÖRNER, "A Cultural Sense of Conspiracies. The Concept of Rumor as Propaedeutics to Conspiracism" in Arndt GRAF, Schirin FATHI and Ludwig PAUL (der.), *Orientalism & Conspiracy. Politics and Conspiracy Theory in the Islamic World. Essays in Honor of Sadik J. Al-Azm*, London and New York, I.B.Tauris, 2011, ss.87-104. Bassam Tibi'nin çalışması için bkz. Bassam TIBI, *Die Verschwörung/Al-Muammarah: das Trauma arabischer Politik*, Hamburg, Hoffmann&Campe, 1993.
- 7 Milliyetçilik ve komplo teorileri arasındaki ilişkileri 2001 ekonomik krizi bağlamında sorunsallaştıran derinlikli ve titiz bir analiz için bkz. Ebru BULUT, "The Social Grammar of Populist Nationalism" in Hans-Lukas KIESER (ed.), *Turkey Beyond Nationalism: Towards Post-Nationalist Identities*, London and New York, I.B.Tauris, 2006, ss.125-135. Bir alan çalışması bağlamında milliyetçilik ve komplo teorileri ilişkisinin farklı tezahürleri için bkz. Ferhat KENTEL, Meltem AHISKA, Fırat GENÇ, "Milletin Bölünmez Bütünlüğü". *Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)*, İstanbul, TESEV Yayınları, 2007.
- 8 Bu tavrın bir nedeni de komplo teorilerine mündemiç olan anti-entellektüalizmin bu teoriler aracılığıyla popülist bir formda yeniden üretilmesidir. Bkz. Steve CLARKE, "Conspiracy Theories and Conspiracy Theorizing", *Philosophy of the Social Sciences*, cilt 32, sayı 2, 2002, ss.131-150. Jeffrey M. Bale özellikle uluslararası arenada gizli servislerin yoğun çalışmalarından hareketle "komplocu siyasetle" (conspiratorial politics) "komplo teorilerini" (conspiracy theories) birbirinden ayırmak gerektiğini belirterek, bu ayrımı dikkate almayan entellektüellerin akademik önyargılarla hareket ettiğini ve "bir çeşit bilinçsiz tepkide" bulduklarını ifade etmektedir. Bkz. Jeffrey M. BALE, "Political Paranoia v. Political Realism: On Distinguishing between Bogus Conspiracy Theories and Genuine Conspiratorial Politics", *Patterns of Prejudice*, cilt 41, sayı 1, 2007, ss.45-60.
- 9 Rıfat N. Bali'nin Türkiye özelinde on yıllık dönemler için çıkarmış olduğu komplo teorileri envanterine baktığımızda, söz konusu komploların büyük bir kısmının Türkiye'nin ve dünyanın yönetimine ilişkin siyasal komplolar olduğu gözümüze çarparken, ABD'de büyük bir takipçi ve inanan kitlesine sahip olan uzaylılara ilişkin komploların Türkiye'de popüler ilgiye mazhar olmadığını gözlemlemekteyiz. Bkz. Rıfat N. BALİ, "Yeni Bir Yayın Alanı: Komplo Teorileri, Yeni Bir Araştırmacı Türü: Komplo Teorisyenleri", *Virgöl*, sayı 71, mart 2004. Bugün ABD'de "ufoloji" olarak adlandırılan ve birçok Hollywood filmine de ilham veren uzaylılarla Amerikan Hükümetinin irtibat halinde olduğu teması "kozmetik bir komplo" olarak popülerleşirken, 2005 yılında CNN tarafından yaptırılan bir kamuoyu anketine göre Amerikalıların %80'i Federal Hükümet'in uzaylılarla iletişim halinde olduğuna ama bunun saklandığına inanmaktadır. Yine 1992 yılında yapılan başka bir ankete göre her elli Amerikalıdan biri -söz konusu tarih için yaklaşık 3.7 milyon kişiye tekabül etmektedir- uzaylılar tarafından kaçırılmak olarak okunabilecek "alışılmadık bir deneyim" yaşadığını ileri sürmektedir. Bkz. Pierre-André TAGUIEFF, *La Foire aux Illuminés: Ésotérisme, théorie du complot, extrémisme*, Paris, Editions Mille et une nuits, 2005, s.29-30. Dahası, bu bereketli toplumsal arazi aynı zamanda yeni toplumsallık ve kültürel formlarının ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır. Bu minvalde yeni bir akım olarak yeni evli çiftlerin evlilik fotoğraflarında uzaylı istilası veya zombi saldırısı temalarını tercih ediyor olması zikredilebilir. Bkz. (Erişim tarihi 18 Temmuz 2013). http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/hayat/dugun_fotograflarinda_son_moda-1142350
- 10 Komplo anlatılarından ziyade, komploculuğun Türk siyasal kültürüne yerleşmesinde muhalefetin gayri-meşru sayılması geleneğini geç dönem Osmanlı siyasal hayatı üzerinden okuyan bir değerlendirme için bkz. Florian RIEDLER, *Osmanlı İmparatorluğunda Muhalefet ve Meşruiyet. Siyasi Kültür ve Komplolar*, (çev. Azize F. Çakır), İstanbul, Picus, 2011.
- 11 Her ne kadar milliyetçi tahayyülde Türkiye coğrafyası komplo teorilerinin tatbikat alanı olarak kurgulansa da, Türkiye'ye komşu ülkelerde de Türkiye tarafından tertiplendiğine inanılan fesat nazariyelerinin tedavülde olduğunun altını çizmek isterim. Bu çerçevede geçiş dönemi Gürcistan'ı örnek gösterilebilir. Kapitalizme geçiş sürecinde Gürcistan tütün endüstrisinin çok-

- mesinin, Türkiye'den sigara ihraç eden önemli ihracatçı olarak Eduard Şevardnadze'nin damadının Türkiye ile olan "karanlık ilişkisine" bağlanması bu bağlamda zikredilebilir. Yine aynı dönemde reaksiyoner Gürcü milliyetçiliği tarafından Türkiye-Gürcistan ikili ticari ilişkilerinde Türkiye'nin kültürel öteki olarak kodlanması neticesinde, Türk mallarının zehirli içerik ihtiva ettiğine yönelik fantastik kompo anlatılarının popüler düzeyde ciddi karşılık bulduğunu hatırlatabiliriz. Türkiye'nin şeytanlaştırılarak Gürcistanda dolaşımında bulunan kompo teorilerin baş aktörü haline getirilmesi, esasında değişen toplumsal ve ekonomik yapının sokaktaki adam tarafından anlaşılabilir kılınması bağlamında okunduğu ölçüde anlamlıdır. Bkz. Mathijs PELKMANS, *Defending the Border: Identity, Religion, and Modernity in the Republic of Georgia*, Ithaca, Cornell University Press, 2006; Mathijs PELKMANS, Rhys MACHOLD, "Conspiracy Theories and Their Truth Trajectories", *Focaal-Journal of Global and Historical Anthropology*, cilt 59, 2011, ss.66-88.
- 12 Kompo teorileri, siyasi kültür ve derin devlet arasında kurulan kavramsal ilişkiyi Rifat Bali'ye borçluyuz. Bkz. Rifat N. BALI, "Kompo Teorileri ve Teorisyenleri", *Birikim*, sayı 177, Ocak, 2004, ss.31-37.
- 13 Bu sürecin en iyi okumalarından birisinin Doğan Gürpınar tarafından yapıldığı kanaatindeyim. Derinlikli ve çok boyutlu bir tahlil için bkz. Doğan GÜRPINAR, *Ulusalçılık. İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011, s.189 vd.
- 14 Söz konusu AKP'ye mukavemet etme ve iç insicamın korunması adına geliştirilen eylem repertuarının önemli bir cüzü olarak, "günlük bir ritüel" şekline dönüşen ve AKP iktidarından rahatsız kemalist/seküler kesimlerin kendilerini ifade etme vasıtası olarak gördükleri, başta Yılmaz Özdil olmak üzere AKP karşıtı benzer görüşleri ifade eden kamuoyu yapımcılarının gazete köşe yazılarının AKP iktidarının erken döneminde Atatürk, kemalizm, Kıbrıs ve benzeri anahtar kelimeleri isimlerinde taşıyan "yahoogroups", daha geç dönemde ise "facebook" gibi sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla paylaşılmasını örnek gösterebiliriz. "İlet", "paylaş", "yorum yap" ve "beğen" seçenekleri arasına sıkışmış görünen bu muhalefet etme tarzının Gezi eylemleriyle beraber "sanal gerçeklikten" "sokak gerçeği" olmaya doğru evrildiğini de yeri gelmişken hatırlatalım.
- 15 Rejimin kozmopolitizm korkusunun en belirgin şekilde dile getirildiği kaynak olarak bkz. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, *Devlet'in Kavram ve Kapsamı*, Milli Güvenlik Kurulu Yayınları, no.1, Ankara, 1990, s.4 vd. Bu kitabın eleştirel bir okuması için bkz. Ümit KIVANÇ, "Sahibinden 'Devletin Kavram ve Kapsamı'", *Birikim*, sayı 93-94, Ocak-Şubat 1997, ss.27-45.
- 16 Türkiye'de "Bu devlet sahipsiz değildir" söyleminin sosyo-tarihsel bir okuması için bkz. Ahmet İNSEL, "Cet État n'est pas sans propriétaires! Forces prétoriennes et autoritarisme en Turquie", in Olivier DABENE, Vincent GEISSER, Gilles MASSARDIER (der.), *Autoritarismes démocratiques. Démocraties autoritaires au XXIe siècle*, Paris, La Découverte, 2008, ss.133-153.
- 17 Her ne kadar Hanefi Avcı'nın "*Haliç'te Yaşayan Simonlar. Dün Devlet Bugün Cemaat*" başlıklı eseri gerek Cemaate yakın olması, gerekse devlet içindeki Cemaat yapılanmasının devletten gelen ve birincide derceden bu duruma tanıklık etmiş üst düzey bir bürokrat olarak kamusal alanda tartışmaya açması nedeniyle böyle bir işlevi yerine getirdiyse de, Avcı'nın bir polis operasyonu ile radikal sol bir örgüt ve bilhassa gönül ilişkisi üzerinden medyada itibarsızlaştırılması söz konusu eserin etkilerinin uzun erimli olmasını bugün gelinen aşamada engellemiştir. Bu durum aynı zamanda Avcı'nın eserine mukabelede bulunan diğer polemik çalışmaların çabucak yayınlanarak karşı atağa geçilmesiyle perçinlenmiş ve Avcı ve eseri "başka amaçlara hizmet ettiği" gerekçesiyle kamuoyunda marjinalleştirilmiştir. Tam da bu nedenle tutuklu yargılanan Hanefi Avcı'nın on beş yıl dört ay hapis cezasına mahkum edildiği Devrimci Karargah davasının kararı medyanın ilgisinden uzak sessiz sedasız bir şekilde yakın zamanda açıklandı. Bununla birlikte Hanefi Avcı'nın hapse mahkum edilmesini Hükümet ve Cemaat arasında Mit Müsteşarı Hakan Fidan üzerinden ortaya çıkan güç mücadelesinde "akim kalan bir güç gösterisi" olarak değerlendiren bir analiz için bkz. Ali BAYRAMOĞLU, "Hanefi Avcı Meselesinin

- Derin Anlamı”, *Yeni Şafak*, 23 Temmuz 2013. Ayrıca bkz. Cüneyt ÖZDEMİR, “Bir Cezanın Düşündürdükleri”, *Radikal*, 21 Temmuz 2013.
- 18 Bu noktada şunu belirtmeliyiz ki, özellikle post-Gezi sürecinde AKP ve Cemaat arasındaki güç dengesindeki gerilimlerin billurlaşmasının akabinde, Cemaat adına Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından yayınlanan 11 maddelik kamuoyu aydınlatma bildirisinin içeriğine baktığımızda, Cemaatin sadece Kemalist/seküler kesimler tarafından değil, aynı zamanda siyasal iktidara yakın çevrelerce de farklı komploların parçası olduğunun iddia edildiğini, hatta bizzat komployu düzenleyen aktör olmakla itham edildiğini gözlemlemekteyiz. Dört farklı yerde komplo ve komplocu kavramlarının kullanıldığı söz konusu metinde, Cemaat bir yandan “Gezi komplosundan” “MİT Komplosuna” kadar siyasal iktidara yakın çevrelerce Cemaatle ilişkilendirilen farklı popüler komplo iddialarının yersizliğine işaret ederken, diğer yandan daha çok Kemalist/seküler kesimlerle üretilen komplo teorilerine içerik sağlayan “Hizmet Hareketinin bir ABD projesi olduğu”, “devleti ele geçirme”, “devlete sızma”, “vesayet kurma” veya “paralel iktidar oluşturma” gibi iddialara da cevap vererek her iki kesimde birden ortaya çıkan “korkuları” yatıştırmaya çalışmaktadır. Söz konusu bildiri Cemaat ve siyasi komplolar arasında popüler düzeyde kurulan bilişsel kestirmeleri göstermesi ve bunlara topluca cevap vermesi bakımından son derece önemlidir. Bkz. *Gündeme Dair: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan Hizmet Hareketi’ne Yönelik İddialara Cevaplar*, <http://gyv.org.tr/Haberler/Detay/2454/>, [Erişim tarihi 15 Ağustos 2013].
- 19 Bu alanda Türkçe önemli bir çalışma için bkz. Deniz VARDAR, *Aşırı Sağdan ‘Popülist Radikal Sağ’a: Fransa Örneği*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2004.
- 20 Benzer bir şekilde konu üzerine erken dönemde Türkçe yayınlanan öncü bir çalışmada da, ırkçılık karşıtı düşüncenin ve hareketlerin ırkçılıkla mücadelede klasik ırkçılığı hedef alarak yeni ırkçılığı gözden kaçırmaması, ırkçılık karşıtı düşüncenin en önemli zaaflarından biri olarak değerlendirilmiştir. ırkçılık karşıtı düşüncenin yeni ırkçılık karşısındaki krizi üzerine bkz. Deniz VARDAR, “Yeni ırkçılığın Doğuşu: Başlangıca Dönüş mü ?”, *Birikim*, sayı 76, Ağustos 1995, ss.30-43.
- 21 Fransız Yahudilerinin sivik haklarını elde ederek eşit yurttaş statüsüne yükselmeleri (émancipation) konusunda bkz. Pierre BIRNBAUM (sous la dir. de), *Histoire politiques des Juifs de France*, Paris, Presses de Sciences Po, 1990; Pierre BIRNBAUM, *Destins juifs. De la Révolution française à Carpentras*, Paris, Calman-Lévy, 1995. Bu konuda Fransa, Almanya, Hollanda, İngiltere, ABD ve Türkiye örneklerinin mukayeseli bir analizi için bkz. Pierre BIRNBAUM, Ira KATZNELSON, *Paths of Emancipation. Jews, States, and Citizenship*, Princeton University Press, 1995.
- 22 Pierre-André Taguieff, bilhassa Maastricht Anlaşması’nın 1992 yılında Fransada referanduma götürülmesi sürecinde billurlaşan ve esas itibariyle Avrupa Birliği’ne ve küreselleşmeye eleştirel yaklaşarak ulus-devlet savunusunu merkezine yerleştirmiş olan ve daha çok neo-cumhuriyetçilik olarak adlandırılan bir siyasal ve düşünsel akımın önde gelen teorisyenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle “*mouvementisme/bougisme*” olarak kavramsallaştırdığı ve teknokratlar eliyle liberal bir felsefe eşliğinde pazar ekonomisi mantığıyla düzenlenen ve ulus-devletin kontrolünden kaçan her türlü regülasyon, hareketlilik ve akışkanlığa karşı bir manifesto niteliği taşıyan “*Résister au bougisme. Démocratie forte contre mondialisation techno-marchande*” başlıklı çalışması, aynı zamanda Fransız solunun önemli isimlerinden Jean-Pierre Chevènement’in 2002 cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki siyasal programının temelini de oluşturmaktadır. Taguieff’in siyasal akıl hocalığını üstlendiği Chevènement’in ulusal egemenlikçi siyasal hareketi, kaderin cilvesine bakın ki Sol oyları bölerek Taguieff’in mücadele etmek için yoğun çaba sarf ettiği Yeni Sağ’ın popülist lideri Jean-Marie Le Pen’e kariyerinin en büyük siyasal başarısını yaşatarak 2002 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ikinci tura kalmasına katkıda bulunmuştur. Kuşkusuz bu travmatik siyasal tecrübe Taguieff’i derinden etkileyecektir. Fransız siyasal alanında klasik Sol/Sağ bölünmesini yeni bir klivaj üzerinden tasarlamayı kendisine amaç edinen ve bu doğrultuda siyasal yelpazenin sağından ve solundan devşirdi-

- ği entellektüelleri ortak düşman olan Avrupa Birliği ve küreselleşmeye karşı aynı çatı altında toplamaya çalışan neo-cumhuriyetçilik konusunda bkz. Pierre-André TAGUIEFF, *Résister au bouguisme. Démocratie forte contre mondialisation techno-marchande*, Paris, Fondation du 2 Mars et Éditions Mille et une nuits, 2001; Christopher FLOOD, « National Republican Politics, Intellectuals and the Case of Pierre-André Taguieff, *Modern & Contemporary France*, cilt 12, sayı 3, 2004, ss.353-370; Christopher FLOOD, « Marcel Gauchet, Pierre-André Taguieff and the Question of Democracy in France », *Journal of European Studies*, cilt 37, sayı 3, ss.255-275; Ümit YAZMACI, « Avrupa Birliği Sınavında 'Fransız İstisnası' Fikri », in Ali Vahit TURHAN et al. (der.), *Tarabya Çalışmaları. 20. Yıl Armağan Kitap*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, Yayın No :537/269,2009, ss.403-429.
- 23 “*La nouvelle judéophobie*” başlıklı çalışması başta olmak üzere, Taguieff’in çalışmalarının önemli bir kısmında Fransız toplumunda vuku bulan Yahudi karşıtı eylemler detaylı örneklerle zikredilmektedir. Bununla birlikte, İnsan Hakları Danışma Ulusal Komisyonu tarafından İçişleri Bakanlığı’nın bu konudaki istatistikleri her yıl düzenli olarak yayımlandığı için araştırmacıların elinde istatistiksel sonuçlar çıkarabilecekleri ampirik veriler mevcuttur. Bu çerçevede, İkinci İntifada sonrası Fransızda meydana gelen Yahudi karşıtı eylemlerle ilgili bir analiz için bkz. Nonna MAYER, “Nouvelle judéophobie ou vieille antisémitisme”, *Raisons politiques*, sayı 16, 2004/4, ss.91-103; kamuoyu anketlerinden hareketle bu konuda ifade edilen görüşler üzerine bir değerlendirme için bkz. Nonna MAYER, “Les opinions antisémites en France après la Seconde Intifada”, *Revue internationale et stratégique*, sayı 58, 2005/2, ss.143-150.
- 24 Judéophobie-Yahudi fobisi. Taguieff önyargulardan ve olumsuz klişelerden oluşan “bir tavır olarak judeofobi”; komplo teorileri merkezli “bir ideoloji olarak judeofobi” ve son olarak şiddet eylemlerini içeren “bir davranış olarak judeofobi” olmak üzere üç boyutlu bir judeofobi modeli kavramsallaştırmıştır. Bkz. Pierre-André TAGUIEFF, *Les Fins de l’antiracisme*, Paris, Michalon, 1995, s.21-42.
- 25 Şunu bu aşamada hemen belirtmeliyiz ki, bu olgunun nevezuhur bir niteliğe sahip olup olmadığı konusu sosyal bilimciler arasında bir tartışılmayı tetiklemiş olup, kimi araştırmacılar bu olguyu antisemitizmin bir krizi olarak değerlendirirken, kimisiyse bu fenomeni antisemitizmin yeni bir görünüm altında kılık değiştirmiş hali olarak yorumlamayı tercih etmektedir. Bu konuyla ilgili derinlemesine bir analiz için bkz. Jonathan JUDAKEN, “So What’s New? Rethinking the ‘New Antisemitism’ in a Global Age”, *Patterns of Prejudice*, cilt 42, sayı 4-5, 2008, ss.531-560; Timothy PEACE, “Un antisémitisme nouveau? The Debate about a ‘New Antisemitism’ in France”, *Patterns of Prejudice*, cilt 43, sayı 2, 2009, ss.103-121.
- 26 Daha çok yeni antisemitizmi kavramsallaştırmaya çalışan kuramcılar tarafından ileri sürülen bu görüş İsrail devletinin kuruluş amacının ve uygulamaya koyduğu politikalarının bu süreçteki rolü üzerinde fazla durmaz. İsrail devleti ve yeni antisemitizm arasında kurulan bu illiyet bağı Theodore Herzl’in kurucu siyonizm anlayışını referans göstererek kesin bir şekilde reddeden Beller, “siyonist bir devlet olarak İsrail’in antisemitizmin başlıca mağduru olmak yerine, antisemitizm sorununu çözmek amacıyla” kurulduğunu hatırlatarak, yeni antisemitizmi söz konusu illiyet bağı üzerinden kavramsallaştırmaya çalışan kuramcıları sert bir dille eleştirmektedir. Bkz. Steven BELLER, “In Zion’s Hall of Mirrors: A Comment on Neuer Antisemitismus?”, *Patterns of Prejudice*, cilt 41, sayı 2, 2007, ss.215-238.
- 27 İslamcılık ile üçüncü dünyacı sol ideolojilerin karşılaşmasıyla ortaya çıkan bu ideolojik amalgamın, yeni cumhuriyetçiliğin önde gelen isimlerinden Alain Finkielkraut tarafından İslamcı gelişmecilik (*islamo-progressisme*) olarak adlandırıldığını da geçerken not edelim. Steven Beller ise yeni antisemitizm ve Avrupa Solu arasında kurulan bu ilişkiyi sert bir şekilde eleştirerek, bunun İkinci İntifada sonrası gerçekleşen nevezuhur bir olgu olmadığını, daha çok Avrupa Solu’nun İsrail’in uyguladığı tek yanlı politikalara yönelik eleştirel bir tavrı olduğunu ve bu özelliği nedeniyle ABD’nin tutumundan farklılaşarak İsrail’i hayal kırıklığına uğrattığı ölçüde şimşekleri üzerine topladığının altını çiziyor. Bkz. Steven BELLER, “In Zion’s Hall of Mirrors: A Comment on Neuer Antisemitismus?”, *Patterns of Prejudice*, cilt 41, sayı 2, 2007, ss.215-238.

- 28 Sorunun temelinde Fransız tarzı cumhuriyetçi entegrasyon modelinin çalışmıyor olmasını işaret eden ve buradan hareketle çok kültürlü bir topluma geçişi, cumhuriyetçi asimilasyon projesinin çoklu cemaatli (*multi-communautariste*) bir toplumla ikame edilmesi gerekliliğini ve çoğul yurttaşlığı salık veren sosyolojik açıklamaları Taguieff reddederek, bu tarz bir sosyolojik okumayı küçümseyici bir dille “*sociologisme angélique*” olarak yaftalamaktadır. Bkz. Pierre-André TAGUIEFF, *La nouvelle judéophobie*, Paris, Fondation du 2 Mars et Éditions Mille et une nuits, 2002, s.174. Çoklu cemaatli yapıların cumhuriyetçi düşünce çerçevesinden bir değerlendirilmesi için bkz. Pierre-André TAGUIEFF, “Communauté et ‘communautarisme’: un défi pour la pensée républicaine”, in Cahier du CEVIPOF, *Autour du Communautarisme*, sayı 43, 2005, ss.83-144.
- 29 Yeni antisemitizmin sınırlarının muğlaklığını ve nasıl algılandığını basit ve anlaşılabilir bir örnek olması nedeniyle bir toplu taşıma aracında şarkı söyleyen bir haham, otobüs şoförü ve başka bir yolcu arasında gelişebilecek muhtemel senaryolardan hareketle tartışarak, söz konusu senaryoları İsrail’in bölgede uygulamaya koyduğu politikaları ile yeni antisemitizm kavramı arasındaki ilişkiye uyarlayan nefis bir metin için bkz. Brian KLUG, “The Collective Jew: Israel and the New Antisemitism”, *Patterns of Prejudice*, cilt 32, sayı 2, 2003, ss.117-138.
- 30 *Entzauberung der Welt-Désenchantement du monde*. Bkz. Max WEBER, *L’Éthique protestante et l’esprit du capitalisme*, Paris, Flammarion, 2001, 2è édition.
- 31 Taguieff’in modernitenin arkasındaki ideolojik motor olarak gördüğü « ilerlemecilik fikri » için bkz. Pierre-André TAGUIEFF, *Le sens du progrès. Une approche historique et philosophique*, Paris, Flammarion, 2004.
- 32 Aynı pasaj Taguieff’in “*La foire aux Illuminés: Ésotérisme, théorie du complot, extrémisme*” başlıklı eserinde s.75 vd.ından da takip edilebilir.
- 33 Burada tarihsel bir gerçek/olgu olarak komplolardan değil, bir algı olarak komplo teorilerinden bahsettiğimizi hatırlatmak isterim. Bu topraklarda muhalefet alanının sığılığı, hatta yokluğu nedeniyle tertiplenmiş tarihsel komplolar için bkz. Florian RIEDLER, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Muhalefet ve Meşruiyet. Siyasi Kültür ve Komplolar*, (çev. Azize F. Çakır), İstanbul, Picus, 2011.
- 34 Taguieff, Siyon Bilgeleri Protokollerinin 1920 yılında “*The Jewish Peril*” başlığıyla Londra’da 30.000 nüsha olarak yayınlandığını, yine aynı yıl ocak ayında Almanca çevirisinin 120.000 adet sattığını, 1920 ve 1922 yılları arasında Siyon Bilgeleri Protokollerinden esinlenerek kaleme alınan ve Henry Ford tarafından finanse edilen dört ciltlik eserin “*The International Jew*” başlıklı ilk cildinin ABD’de 500.000 nüsha olarak neşredildiğini belirtiyor. Taguieff, Henry Ford ve ekibinin “Yahudi Amerika” ve “Yahudi-Bolşevik tehdidi” gibi temaların sıradanlaşmasına ve popülerleşmesine büyük katkılarda bulunduğunu da not etmektedir. Pierre-André TAGUIEFF, *Liminaire du complot mondial. Aspects d’un mythe moderne*, Paris, Éditions mille et une nuits, 2006, s.133 ,126 ,123. Taguieff’in erken dönem bir çalışmasının Siyon Bilgeleri Protokollerine üzerine olduğunu ve komplo teorilerine olan ilgisinin arkasındaki nedenlerden birisinin de bu eseri olduğunu geçerken not edelim. Bkz. Pierre-André TAGUIEFF, *Les Protocoles des Sages de Sion. Faux et usage d’un faux*, Paris, Berg International, 1992. Bu konuda İngilizce bir çalışma için bkz. Stephen Eric BRONNER, *A Rumor about the Jews. Reflections on Antisemitism and the Protocols of the Learned Elders of Zion*, New York, St. Martin’s Press, 2000. Siyon Bilgeleri Protokollerinin bu topraklardaki yayın serüveni konusunda bkz. Rifat N. BALİ, « The Protocols of the Elders of Zion in Turkey », in Esther WEBMAN, *The Global Impact of the Protocols of the Elders of Zion. A Century-Old Myth*, New York, Routledge, 2011, ss.220-228. Siyon Bilgeleri Protokollerinin 2000’li yılların başında Mısır’da televizyon dizisi formatında Ramazan ayı boyunca yayımlandıktan sonra, diğer Müslüman ülkelerde de izleyiciyle buluştuğunu bu noktada hatırlatalım. Bkz. Daniel J. WAKIN, “Anti-Semitic ‘Elders of Zion’ Gets New Life on Egypt TV”, *The New York Times*, 26 Ekim 2002.
- 35 Bu anlamda 2005 yılı Ekim ayı sonunda Paris yakınlarında başlayan ve Kasım ayı itibarıyla tüm Fransa’ya yayılan banliyo olayların hemen ardından yapılan bir çalışma için bkz. Sylva-

- in BROUARD, Vincent TIBERJ, *Français comme les autres? Enquête sur les citoyens d'origine maghrébine, africaine et turque*, Paris, Presses de Sciences Po, 2005. Söz konusu çalışma Fransız banliyölerinde yaşayan gençler arasında Yahudilere karşı önyargıların daha fazla olduğunu tespit ederken, aynı zamanda İslam dinini benimsemiş gençlerin Yahudiliğe karşı daha az hoşgörülü olduğunun da altını çizmektedir. Bu durumun İslam-antisemitizm arasında kurulabilecek olası özcü bir ilişkiden çok, banliyölerin düşük sosyo-ekonomik profilinden kaynaklandığını bu noktada hatırlatmalıyız.
- 36 *Conseil français du culte musulman-CFCM*. Bu konuda Zana Çıtak, Ahmet T. Kuru ve Samim Akgönül'ün çalışmalarına bakılabilir.
- 37 Bkz. Étienne BALIBAR *et al.*, *Antisémitisme: L'intolérable chantage. Israël-Palestine, une affaire française?*, Paris, La Découverte, 2003; Vincent GEISSER, *La nouvelle Islamophobie*, Paris, La Découverte, 2003. Fransız Sağı tarafından sert bir şekilde eleştirilen ve provokatif olmakla itham edilen Vincent Geisser'e bu noktada bir parantez açmak zorundayız; zira Haziran 2009 tarihinde Fransız medyası tarafından "Geisser Olayı" şeklinde adlandırılan ve Fransa'da akademik özgürlükler ve İslam'ın bir güvenlik unsuru olarak kodlanması konularında tüm bildiklerimizi yeniden sorgulamamızı gerektirecek bir soruşturmanın baş aktörü olarak Fransız Bilimsel Araştırma Ulusal Merkezi (CNRS) tarafından savunması istenmiştir. CNRS yönetim kurulu üyesi olan ve kurumun çalışmaları bağlamında kamu güvenliği ve savunmasıyla birlikte ulusun temel çıkarları olarak tanımlanan iktisadi ve bilimsel konularda gözetim, istihbarat, ve hatta denetim yapmakla görevli üst düzey bir bürokrat olan Joseph Illand tarafından, Ortadoğu ve Arap dünyası üzerine çalışmalarıyla bilinen sosyolog Vincent Geisser hakkında "İslam, İslamcılık, Mağrip ülkeleri, Mağrip kökenli entellektüellerin Fransa'da fen bilimlerinin gelişmesindeki katkıları" gibi "hassas" olarak nitelenen konular üzerine çalışıyor olması nedeniyle Haziran 2009 tarihinde bir soruşturma başlatılmıştır. Soruşturma resmi olarak sosyolog Geisser'in başörtülü ve Mağrip kökenli bir öğrencisinin bursunun CNRS tarafından öğrencinin başörtülü olması nedeniyle haksız bir şekilde iptal edilmesi konusunda yollamış olduğu kişisel e-postasının öğrenciyi destekleme komitesinin internet blog'unda yayınlanmasının ardından, devlet memuru sıfatının gerektirdiği "devlet memurunun susma yükümlülüğüne" riayet etmesi nedeniyle başlatılmıştır. Geisser söz konusu e-postasında "CNRS'te güvenlikten sorumlu üst düzey bürokratin bir ideolog" olduğunu ve "Holocaust döneminde Yahudilerin ve Yahudilere yardım edenlerin avlanmasına benzer bir şekilde bugün Müslümanların ve arkadaşlarının avlandığını" belirtmesi, Geisser'in sakıncalı olarak işlenmesini beraberinde getirmiştir. Zira bu bürokratik güvenlik kodlamasının Fransa'nın en önemli araştırma kuruluşu bünyesinde yapılması, İslam gibi "hassas" konularda akademik araştırma özgürlüğünün "ulusun temel çıkarlarıyla" sınırlı olduğunu ve bilimin bu çıkarlara hizmet ettiği oranda "makbul" sayıldığını göstermesi bakımından da manidardır. Bununla birlikte akademik özgürlükleri kısıtlayıcı yöndeki bu bürokratik müdahaleye karşı Fransız akademisi, Türkiye'de örneklerine pek rastlamadığımız ölçüde ilkesel ve bütünlüklü bir şekilde akademik özgürlükler adına Geisser'in arkasında durarak net bir tavır takınmıştır. Geisser Olayı hakkında bkz. Ali Kemal DOĞAN, Ümit YAZMACI, *Cumhuriyetçi Paradigmadan Ulusal Güvenlik Paradigmasına Geçiş*, İnternet Blog Yazısı, <http://ali-kemal-dogan.blogspot.com/2009/10/cumhuriyetci-paradigmadan-ulusal.html> (Erişim 27 Ağustos 2013).
- 38 Söz konusu makalenin 2010 tarihinde yayınlanan başka bir eserin çıkış noktasını oluşturduğunu da bu vesileyle hatırlatalım. Bkz. Pierre-André TAGUIEFF, *La nouvelle propagande antijuive : du symbole al-Dura aux rumeurs de Gaza*, Paris, PUF, 2010.
- 39 Antisemitizmin bir hastalık, rahatsızlık ya da salgın yaratan bir virüs olarak medikal bir metafor çerçevesinde değerlendirilmesi, antisemitizmin dışarıdan bünyeye sinsi bir şekilde giren ve bireyin iradesini yok sayan bir dış etmen olarak değerlendirilmesine yol açtığı ölçüde antisemitizme bir toplumsal meşruiyet sağlamakta ve sorunun entellektüel ve sosyo-politik arka planını anlamamızı zorlaştırmaktadır. Bkz. Steven BELLER, "In Zion's Hall of Mirrors: A Comment on Neuer Antisemitismus?", *Patterns of Prejudice*, cilt 41, sayı 2, 2007, ss.215-238.

- 40 Bu eserin termostatizm/termodinamizm kavramları ekseninde bir eleştirisi için bkz. Murat GÜZEL, « Türkiye’de İslamcılık ve Sağcılık », *Tezkire*, no.17, 2000, ss.65-89.
- 41 Bkz. Michael SONTHEIMER, “Everyone is Afraid: Erdogan Regime Cows Embattled Media”, *Spiegel Online*, 12 Haziran 2013; William J. DOBSON, “Is Protest-crushing Turkish Prime Minister Erdogan no Longer the World’s Most Effective Dictator?”, *Slate Online*, 11 Haziran 2013; Orhan Kemal CENGİZ, “Shameful Examples Emerge of Press Censorship in Turkey”, *Al-Monitor*, 3 Haziran 2013; Piotr ZALEWSKI, “The Turkish Media’s Darkest Hour. How Erdogan Got the Protest Coverage He Wanted”, *Foreign Affairs*, 14 Haziran 2013.
- 42 Bkz. Cengiz ÇANDAR, “Al-Monitor da Türk Usulü McCarthyism’in Hedefi Oldu”, *Al-Monitor*, 5 Temmuz 2013; Cengiz ÇANDAR, “İki Yahudi ve Anti-Semitizm Algısı”, *Radikal*, 23 Ağustos 2013; Cengiz ÇANDAR, “Medyada Susturma ve Sindirme”, *Radikal*, 22 Ağustos 2013; Barın KAYAOĞLU, “Erdogan’s Anti-Israel Remarks Reflect Broader Anti-Semitism in Turkey”, *Al-Monitor*, 22 Ağustos 2013; Jeffrey GOLDBERG, “Turkey’s Erdogan: A Smart Man with Jews on the Brain”, *Bloomberg*, 22 Ağustos 2013.

Kaynakça

- BARKUN Michael (2003). *A Culture of Conspiracy. Apocalyptic Visions in Contemporary America*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press.
- BORA Tanıl (1996). "Komplo Zihniyetinin Örnek Ülkesi Türkiye", *Birikim*, sayı 90, Ekim 1996, ss.42-44.
- BORA Tanıl (1998). *Türk Sağının Üç Hali. Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık*, İstanbul, Birikim.
- GUIDA Michelangelo (2008), "The Sèvres Syndrome and 'Komplo' Theories in the Islamist and Secular Press", *Turkish Studies*, cilt 9, sayı 1, ss.37-52.
- GÜRPINAR Doğan (2011). *Ulusalçılık. İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- JUNG Dietrich (2003). "The Sèvres Syndrome: Turkish Foreign Policy and Its Historical Legacies", *American Diplomacy*, August.
- KLUG Brian (2003). "The Collective Jew: Israel and the New Antisemitism", *Patterns of Prejudice*, cilt 32, sayı 2, ss.117-138.
- NEFES Türkay Salim (2013). "Political Parties' Perceptions and Uses of Anti-Semitic Conspiracy Theories in Turkey", *The Sociological Review*, cilt 61, sayı 1, ss.247-264.
- PIPES Daniel (1996). *The Hidden Hand. Middle East Fears of Conspiracy*, New York, St. Martin's Press.
- POPPER Karl R. (1985). *Conjectures et réfutations. La croissance du savoir scientifique*, Paris, Payot, zikreden Pierre-André TAGUIEFF, *L'imaginaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*, Paris, Éditions mille et une nuits, 2006, s.56-55.
- ROBINS Philip (2003). *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War*, London, Hurst & Company.
- SILVERSTEIN Paul A. (2010). "The Fantasy and Violence of Religious Imagination: Islamophobia and Anti-Semitism in France and North-Africa" in Andrew SHRYOCK (ed.), *Islamophobia/Islamophilia. Beyond the Politics of Enemy and Friend*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, ss.141-171.
- TAGUIEFF Pierre-André (1991). "Les métamorphoses idéologiques du racisme et la crise de l'antiracisme", in Pierre-André TAGUIEFF (der.), *Face au racisme II. Analyses, hypothèses, perspectives*, Paris, La Découverte, ss.13-63.
- TAGUIEFF Pierre-André (2002). *La nouvelle judéophobie*, Paris, Fondation du 2 Mars et Éditions Mille et une nuits.
- TAGUIEFF Pierre-André (2004a). *Les Protocoles des Sages de Sion. Faux et usages d'un faux*, nouvelle édition refondue, Paris, Berg International/Fayard, (première édition 1992).
- TAGUIEFF Pierre-André (2004b). *Prêcheurs de haine. Traversée de la judéophobie planétaire*, Paris, Mille et une nuits.
- TAGUIEFF Pierre-André (2005). *La Foire aux Illuminés. Ésotérisme, théorie du complot, extrémisme*, Paris, Éditions Mille et une nuits.
- TAGUIEFF Pierre-André (2006). *L'imaginaire du complot mondial. Aspects d'un mythe moderne*, Paris, Éditions mille et une nuits.
- TAGUIEFF Pierre-André (2007). "L'affaire al-Dura ou le renforcement des stéréotypes antijuifs. Défaillance journalistique, imposture médiatique et propagande antisioniste", www.debriefing.org/27028.html, (Erişim Tarihi 28 Ağustos 2013).
- TUTAR Bercan (2013). "Gezi Dosyası Aynı Oyun Yine Sahnede IV: Gezi Parkında Kulturkampf", *Yeni Şafak*, 15 Haziran.
- WIEVIORKA Michel (2005). *La tentation antisémite. Haine des Juifs dans la France d'aujourd'hui*, Paris, Robert Laffont.